

Endülüs Şiirinde Hz. Peygamber Methiyeleri

Eulogies to the Prophet Muḥammad in Andalusian Poetry

Harun Özel

Dr. Öğr. Üyesi, Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

Assist. Professor, Sütçü İmam University, Faculty of Theology

Department of Arabic Language and Eloquence

Kahramanmaraş, Türkiye

harunozel46@hotmail.com. orcid.org/0000-0003-2775-5078

Article Information/Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 01 July/Temmuz 2022

Accepted/Kabul Tarihi: 21 November/Kasım 2022

Published/Yayın Tarihi: 15 December/Aralık 2022

Pub Date Season/Yayın Sezonu: December/Aralık

Volume/Cilt: 26 **Issue/Sayı:** 2 **Pages/Sayfa:** 621-645

Cite as/Atıf: Özel, Harun. “Endülüs Şiirinde Hz. Peygamber Methiyeleri”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/2 (Aralık 2022), 621-645.

<https://doi.org/10.18505/cuid.1139450>

Özel, Harun. “Eulogies to the Prophet Muḥammad in Andalusian Poetry”. *Cumhuriyet Theology Journal* 26/2 (December 2022), 621-645.

<https://doi.org/10.18505/cuid.1139450>

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology/Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Harun Özel).

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Eulogies to the Prophet Muḥammad in Andalusian Poetry

Abstract: The first eulogies (Qaṣā'id) about the Prophet Muḥammad (pbuh) appeared when he was still alive. Ḥassān ibn Thābit (d. 60/680 [?]), 'Abd Allāh b. Rawāḥa (d. 8/629) and Ka'b b. Mālīk (d. 50/670), important Muslim poets of the period, praised the Prophet and inspired future generations of poets. Depending on the developments in the following centuries, there had been a great increase in the number of poems sung to express enthusiastic feelings towards the Prophet and to defend him and his Prophethood. Andalusia is one of the places where this genre increased the most. The first examples of the praise of the Prophet appeared in Andalusia during the Mulūk al-Ṭawā'if period (1031-1090). The praises of the Prophet, which were processed in the poems of asceticism, dirge and elegy until the end of the 5th/11th century, became an independent genre called *al-Madā'ih al-Nabawiyah/Nabawiyāt* thanks to the ever-increasing Şūfī thoughts penetrating literary circles. The turning point of the praise of the Prophet in Andalusia, as in the East, is the period of the The Almohads (1147-1238), which coincides with the 7th/13th century. The mawlid celebrations, which were first initiated by the Fāṭimids in the 4th/10th century to give legitimacy to their rule, and held every year in North Africa on the twelfth of the month of Rabi'ulawwal, moved to Andalusia at the end of the The Almohad period and gradually became one of the largest official and religious holidays in Andalusia. Giving awards to high-quality poems read on the mawlid festival and celebrations made all over Andalusia has greatly contributed to the literary richness in this field. In praise of the Prophet, talented poets such as Abū Zayd al-Fāzāzī (d. 627/ 1230), Ibn al-Jannān al-Anṣārī (d. 650/1252), Ibn Jābir (d. 780/1378) and Ibn Zumruk (d. 797/1395) emerged. Abū Zayd al-Fāzāzī, one of the most distinguished Prophetic ode poets of the Almohad period is said to have first pioneered the spread of Prophetic praises in Andalusia before the Iraqī poet Yaḥyā al-Şarṣarī (d. 656/1258) and the Egyptian poet Būşīrī (d. 695/1296). He has a dīvān called *al-Wasā'il al-mutaqabbalah*, which he wrote in alphabetical order and dedicated to the praise of the Prophet. The fame of the odes he uttered about the Prophet spread as far as North Africa, and it has become a tradition to read his odes on special days. Because of the abundance and quality of Prophetic odes, Ibn al-Jannān, who witnessed the glorious days and the collapse of the The Almohad state, also commemorated the poet Ḥassān ibn Thābit, The Prophet's Odic Poet. Ibn Jābir al-Andalusī, on the other hand, wrote the second ode in this field after Şafī al-Dīn al-Ḥillī (d. 749/1348), the inventor of the axiomatic odes, and became the pioneer of axiomatic odes in Andalusia.

The effect of political instability on Prophetic odes in Andalusia, which entered its collapse with the end of the Almohad state, is obvious. According to many poets, salvation from this plight of Muslims in Andalusia is possible by once again adhering to the Sunnah of the Prophet. Probably as a reflection of this idea, many poets from 7th/13th centuries onwards devoted their odes to narrating the Prophet and his Sunnah. Poets who describe the Prophet elaborately in their poems hope to be saved from the troubles they have fallen into and to reach the highest rank in heaven. Poets who touched upon the physical characteristics of the Prophet often likened his smiling face to a bright sun and a full moon. In terms of oratory, they stated that he had a fluent language and never uttered bad words. Andalusian poets, who praised the Prophet with moral virtues such as tolerance, justice and courage, stated that there was nobody more merciful and generous than him due to the abundance of his blessings resembling torrential rain. Andalusian Prophetic ode poets adhered to the traditional forms of Arabic poetry in terms of the structure of eulogy. In the introductory parts of odes, they generally express longing for the Prophet and the holy places. The main theme is mostly the Prophet and his outstanding virtues, and they usually end their eulogies with salutation to the Prophet. Save a few Sufi poets, it can be said that they used simple and understandable language in their poems. The sources of inspiration for their poems are the Qur'an and hadiths. Andalusian poets used non-material axiomatic arts in their poems without disturbing the structure of eulogy. In addition to the art of pun, they provided musicality in the poem with the 'tent-frame' meter and rhyme scheme, sometimes supporting it through repetition. It is possible to see all kinds of repetitions in, Ibn al-Jannān's odes.

In this study, the place of the Prophet in Andalusia and odes, which are reflections of the love for him, will be examined. In addition, the concept of the Prophet in Andalusia will be explained within the political, social and cultural framework of the period.

Keywords: Arabic Language and Eloquence, Muḥammad (pbuh), Andalusian Poetry, Eulogy, Nabawī Madīḥ, Ibn al-Jannān.

Endülüs Şiirinde Hz. Peygamber Methiyeleri

Öz: Hz. Muhammed'i (s.a.s.) konu alan ilk methiyeler, henüz o hayattayken ortaya çıkmıştır. Ḥassān b. Şābit (öl. 60/680 [?]), Abdullah b. Revāḥa (öl. 8/629) ve Ka'b b. Mālīk (öl. 50/670) gibi dönemin önemli Müslüman şairleri, Hz. Peygamber'i methetmiş ve gelecek kuşaklara mensup şairlere ilham vermişlerdir. Sonraki asırlarda ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak Peygamber'e karşı şevkli duyguları dile getirmek, onu ve Risālet'ini savunmak için söylenen şiirlerin sayısında büyük bir artış olmuştur. Bu türün en çok artış gösterdiği yerlerin başında Endülüs gelmektedir. Endülüs'te Peygamber övgüsünün ilk örnekleri Mulūku'ṭ-Ṭawā'if (1031-1090) döneminde ortaya çıkmıştır. 5./11. asrın sonlarına kadar zühdiye, mersiye ve istiṣrāḥ (feryat) şiirlerinin içerisinde işlenen

Peygamber methiyeleri tasavvufi düşüncenin de edebiyat çevrelerine nüfuz etmesiyle sürekli artan örnekler sayesinde el-Medāihü'n-Nebeviyye/Nebeviyyât adıyla ifade edilen müstakil bir tür haline gelmiştir. Endülüs'te Peygamber övgülerinin dönüm noktası Doğu'da olduğu gibi 7./13. asra denk gelen Muvahhîdler dönemidir (1147-1238). İlk olarak 4./10. yüzyılda Fâtımiler tarafından siyâsî yönetimlerine meşruiyet kazandırmak için başlatılan ve Kuzey Afrika'da her yıl Rabîulevvel ayının on ikisinde düzenlenen mevlit kutlamaları, Muvahhîdler döneminin sonlarında Endülüs'e intikal etmiş ve zamanla Endülüs'teki en büyük resmî ve dînî bayramlardan biri haline gelmiştir. Her yıl Endülüs'ün dört bir yanında kutlanan mevlid bayramı ve kutlamalar münasebetiyle okunan yüksek nitelikli şiirlere ödülleri verilmesi bu alandaki edebî zenginliğe büyük katkı sağlamıştır. Peygamber övgülerinde Ebû Zeyd el-Fâzâzî (öl. 627/ 1230), İbnu'l-Cennân el-Enşârî (öl. 650/1252), İbn Câbir (öl. 780/1378) ve İbn Zumrek (öl. 797/1395) gibi birbirinden yetenekli şairler ortaya çıkmıştır. Muvahhîdler döneminin en seçkin nebevî medih şairlerinden biri olan Ebû Zeyd el-Fâzâzî'nin, Iraklı şair Yahyâ eş-Şarşarî (öl. 656/1258) ve Mısırlı şair Büşîrî'den (öl. 695/1296) önce Peygamber övgülerinin Endülüs'te yayılmasına öncülük ettiği söylenir. Alfabetik sıraya göre yazdığı ve tamamını peygamber övgülerine tahsis ettiği *el-Vesâilu'l-mutekâbbele* adında bir divanı bulunmaktadır. Hz. Peygamber hakkında söylediği methiyelerin ünü Kuzey Afrika'ya kadar yayılmış, bayramlarda ve özel günlerde kasidelerinin okunması bir gelenek haline gelmiştir. Muvahhîdler devletinin görkemli günlerine ve çöküşüne tanıklık eden İbnu'l-Cennân da, nebevî medih kasidelerinin çokluğu ve kalitesinden dolayı Peygamber şairi Ḥassân b. Şâbit'e denk tutularak *Şâiru'l-medîhi'n-Nebî* olarak anılmıştır. İbn Câbir el-Endelüsî ise bedî'îyye türü kasidelerin mucidi Şafiyuddîn el-Ḥillî'nin (ö. 749/1348) ardından bu alanda ikinci kasideyi yazarak Endülüs'te bedî'îyyât türü kasidelerin öncüsü olmuştur.

Muvahhîdler devletinin sonu ile birlikte çöküş sürecine giren Endülüs'te siyâsî istikrarsızlığın nebevî medih şiirlerine etkisi açıktır. Birçok şaire göre Endülüs'te Müslümanların içine düştüğü bu kötü durumdan kurtuluş, yeniden Hz. Peygamber'in sünnetlerine yapışmakla mümkündür. Muhtemelen bu düşüncenin bir yansıması olarak 7./13. asırdan itibaren pek çok şair kasidelerini Hz. Peygamber ve sünnetini anlatmaya tahsis etmiştir. Şiirlerinde Hz. Peygamber'i bütün ayrıntılarıyla anlatan şairler, onu methetme sayesinde içine düştükleri sıkıntı/hastalıklardan kurtulmayı ve cennette yüce makamlara ulaşmayı umarlar. Hz. Peygamber'in fizikî özelliklerine de değinen şairler, onun mütebessim simasını ekseriyetle parlak bir güneşe ve dolunaya benzetirler. Hitabet gücü bakımından ise akıcı bir dile sahip olduğunu ve asla kötü söz söylemediğini belirtirler. Hz. Peygamber'i hoşgörü, adalet ve cesaret gibi ahlâkî erdemlerle öven Endülüslü şairler, sağanak yağmuru andıran ihсанlarının çokluğundan dolayı mahlûkatta ondan daha merhametli ve cömert birinin olmadığını ifade ederler. Endülüslü nebevî medih şairleri kaside yapısı bakımından Arap şiirinin geleneksel formlarına bağlıdır. Kasidelerin giriş bölümlerinde umumiyetle Hz. Peygamber'e ve kutsal mekânlara duydukları özlemi dile getirirler. Ana tema çoğunlukla, Hz. Peygamber ve onun üstün meziyetleri olup genellikle methiyelerini Hz. Peygamber'e salâtüselâm ile bitirirler. Birkaç sûfî şair hariç şiirlerinde sade ve anlaşılır bir dil kullandıkları söylenebilir. Şiirlerinin ilham kaynağı Kur'ân ve hadislerdir. Endülüslü şairler şiirlerinde kaside yapısını bozmadan bedî sanatlarını kullanmışlardır. Şiirdeki müzikaliteyi ise cinâs sanatının yanı sıra, aruz vezni ve kafiye düzeni ile sağlamışlar, bazen de bunu tekrar yoluyla desteklemişlerdir. İbnu'l-Cennân'ın kasidelerinde tekrarın her türlüşünü görmek mümkündür. Bu çalışmada, Hz. Peygamber'in Endülüs'teki yeri ve ona duyulan muhabbetin bir yansıması olan methiyeler incelenecektir. Ayrıca Endülüs'teki Hz. Peygamber tasavvuru dönemin siyâsî, sosyal ve kültürel çerçevesi içerisinde anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Muḥammed (s.a.s.), Endülüs Şiiri, Methiye, Nebevî Medih, İbnu'l-Cennân.

Giriş

Hz. Muhammed'i (s.a.s.) konu alan ilk methiyeler, henüz o hayattayken ortaya çıkmıştır. Ḥassân b. Şâbit, Abdullah b. Revâha ve Ka'b b. Mâlik gibi dönemin önemli Müslüman şairleri, Hz. Peygamber'i methetmiş ve gelecek kuşaklara mensup şairlere ilham vermişlerdir.¹ Özellikle Ḥassân b. Sâ bit'in Hz. Peygamber için nazmedilen methiyeler hususunda gerçek bir öncü olduğu belirtilmelidir. O, Hz. Peygamber için söylediği şiirlerle, esasen Hz. Muhammed'i methetmediğini, bilakis Hz. Muhammed'e söyledikleriyle kendi şiirlerini methettiğini beyan edecek derecede Peygamber methiyeciliğine samimiyetle bağlanmış bir şairdir.² Ayrıca onun, gerek Doğu'daki gerekse Batı'daki gelecek kuşaklara mensup Arap şairleri için gerçek bir yol gösterici ve ilham kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki ileride de değineceğimiz üzere, İbnu'l-Cennân el-Enşârî gibi Endülüslü şairlerin şiirsel

¹ Ebubekir Matpan, "Sadru'l-İslâm Dönemi Şiirlerinde Tevhit ve Hz. Peygamber Teması", *Din ve Bilim: Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4/2 (Aralık 2021), 258-259.

² Esat Ayyıldız, "Ḥassân b. Sâbit'in Methiyeleri", *ICHES Uluslararası İnsani Bilimler ve Eğitim Bilimleri Kongresi*, ed. Meriç Eraslan (İzmir: Asos Yayinevi, 2019), 293.

üretkenliği, sıklıkla onunla mukayese edilmektedir. Sadru'l-İslam döneminden sonraki asırlarda ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak Hz. Peygamber'e karşı şevkli duyguları dile getirmek, onu ve Risâlet'ini savunmak için söylenen şiirlerin sayısında büyük artış olmuştur. Bu türün en çok artış gösterdiği yerlerin başında EndülüS gelmektedir.

EndülüS nebevî medih şiirleriyle ilgili yurtdışında 'Umer İbrâhim Tevfik'in kaleme aldığı *Fenniyetu şî'ri'l-medhi'n-Nebevî fi Endelus*, Fâtıma 'Umrânî'nin yazdığı *el-Medâihu'n-Nebeviyye fi şî'ri'l-Endelusî*, es-Sa'îd Qurârî'nin hazırladığı *el-Medâihu'n-Nebeviyye ve mevđūtühâ fi şî'ri'l-Endelusî* adlı çalışmaların yanı sıra yine es-Sa'îd Qurârî'nin 2017 yılında Cezayir'deki Batna Üniversitesi'nde tamamladığı *el-Medâihu'n-Nebeviyye fi şî'ri'l-Endelusî fi'l-karnî's-sâmin el-hicrî mağâminuhâ ve eşkâluha'l-fenniyye Lisânu'ddin İbnul-Haţîb ve İbn Câbir "unmūzecen"* adlı karşılaştırmalı doktora tezi ve Hüneyfer Fuţayme'nin 2019 yılında Cezayir'de Muhammed eş-Şiddîk b. Yahyâ Üniversitesi'nde yazdığı *Kaşidetu'l-medih en-Nebevî fi şî'ri'l-Endelusî fi ahdi Benî el-Ahmer* isimli yüksek lisans tezi³ tespit edilmiştir. Ülkemizde ise Hz. Muhammed (a.s.) için yazılan şiirlerin EndülüS'teki yansımaları: *Kasîde fi medhi'n-Nebî geleneği* isimli tek bir çalışma bulunmuştur. Muhtasar olarak ele alınan bu çalışmada, sadece üçer beyitlik iki şiir örneğine yer verilmiş, dolayısıyla da hak ettiği ölçüde çalışılmadığı gözlemlenmiştir.

Elinizdeki makaleyi bahsi geçen bu çalışmalardan ayıran özellik, Hz. Peygamber tasavvurunu merkeze alması ve dönemin siyâsî, sosyal ve kültürel çerçevesi içerisinde anlamlandırmaya çalışması, bazen de küçük dilsel değerlendirmeler yapmasıdır. Çalışmada, öncelikle Peygamber övgülerinin EndülüS'teki gelişim süreci hakkında genel bir bilgilendirme yapılacak, ardından Peygamber sevgisini ve sünnetini yaymak için mücadele eden meşhur EndülüS'lü şairlerin şiirlerinden örnekler ele alınacaktır. Tespit edilen şiir ve beyitlerde Hz. Peygamber'in hangi yönleriyle ele alındığı çeşitli başlıklar altında, tahlil metodu ve açıklamalarla ortaya konulmaya çalışılacaktır. İslam edebiyatının ana damarlarından olan ve Müslüman milletlerin edebiyatını kökünden etkileyen Arap edebiyatındaki Hz. Peygamber imgesini tespit etmeye yönelik çalışmaların, İslam medeniyetini anlamak ve anlamlandırmak bakımından önem arzettiği göz önünde bulundurulursa bu araştırmanın da söz konusu alana katkı sağlayacağı ifade edilebilir.

1. EndülüS Şiirinde Peygamber Övgülerinin Gelişim Süreci

EndülüS'te Peygamber övgüsünün ilk nüveleri Mulûku't-ţavâif (1031-1090) döneminde zuhur etmiştir.⁴ Bu dönemde İbn Hazm (öl. 456/1064), nebevî medih türü şiirleri nazmeden ilk şairlerden biri kabul edilir. Hicaz'a giden hac kafilesini tasvir ettiği ve sonraki dönemlerde sıklıkla tekrarlanan "صلى عليه" ifadesini kullanarak⁵ EndülüS'te peygamber methiyelerinin ilk fidelerini ektiği şiirlerinden bir beyit şöyledir: [Tavîl]⁶

فَيَا رَبِّ قَلِّبْ قَلْبِي فِي صَلَاتِهِمْ وَزِدْ فِي صَلَاتِهِمْ
وَصَلِّ عَلَيْهِمْ حَيْثُ صَلَّوْا وَبَارِكْ

Ya Rabbi, iyilikte onları ilerlet ve takvalarını artır. Salât ettikleri için onlara merhamet et ve mübarek kıl.

5./11. asrın sonlarına kadar zühdiye, mersiye ve istişrâh (feryat) şiirlerinin içerisinde işlenen Peygamber methiyeleri, Muvahhîdler dönemiyle (1147-1238) birlikte müstakil bir tema olma yolunda aşamalı bir gelişme sürecine girmiştir.⁷ Muvahhîd lider Ebü Yûsuf el-Manşûr-Billâh Ya'kûb b. Yûsuf b. Abdilmü'min'in (öl. 595/1199) şeriat kıstaslarını başta kendi ailesi olmak üzere en ufak taviz vermeden tüm halka uygulamaya çalışan mütedeyyin ve adil bir halife olması, Peygamber methiyelerinin gelişimine bir hayli katkı sağlamıştır. Bu durumdan etkilenen birçok şair hamriyât, mücûn ve gazel gibi uygunsuz temaları terk ederek halkın

³ Hüneyfer Fuţayme, *Kaşidetu'l-medih en-Nebevî fi şî'ri'l-Endelusî fi ahdi Benî el-Ahmer* (Cezayir: Muhammed eş-Şiddîk b. Yahyâ Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019).

⁴ 'Umer İbrâhim Tevfik, "Fenniyetu şî'ri'l-medhi'n-nebevî fi Endelus", *Mecelletu Câmî'ati Kerkük* 5/1 (2010), 14.

⁵ Tevfik, "Fenniyetu şî'ri'l-medhi'n-nebevî fi Endelus", 10-11.

⁶ İbn Hazm el-Endelusî, *ţavku'l-hamāme*, thk. İhsân 'Abbās (Beyrut - Lübnan: el-Muessetu'l-'Arabiyye li'd-dirāsāt ve'n-neşr, 1987), 294.

⁷ Tevfik, "Fenniyetu şî'ri'l-medhi'n-nebevî fi Endelus", 10; Şalâh Ahmed Muhammed ed-Dûş, *Şî'ru'l-medhi'n-nebevî fi'l-Endelus 'aşru Ğırnaţa* (Sudan: Harţûm Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1984), 72.

manevî ihtiyaçlarına cevap verecek temalara yönelmiştir.⁸ Ayrıca Halife Ebū Yūsuf el-Mansūr'un nesirde olduğu gibi şairlere kasidelerine hamdele ve salvele ile giriş yapmalarını emretmesi, şiirleri muhtevâ yönünden de etkilemiştir. Bazı şairler sultanıyyât (devlet yöneticileri için yazılan methiyeler) türü kasidelerde nesib, hamr ve çöl tasviri gibi geleneksel mukaddimeleri terk ederek tevhit, zühd ve nebevî medih gibi dînî ve ahlâkî erdemlerle uyumlu mukaddimelere yönelmişlerdir. Tasavvufî düşüncenin de edebiyat dünyasına dâhil olmasıyla 6./12. asrın sonlarında peygamber övgüleri *el-Medâihu'n-nebeviyye* veya bazı edebiyat çevrelerince *Nebeviyyât* olarak isimlendirilen müstakil bir tür haline gelmiştir.⁹

Endülüs'te Peygamber övgülerinin dönüm noktası, ilk olarak 4./10. yüzyılda Fâtımiler tarafından siyâsî yönetimlerine meşruiyet kazandırmak için başlatılan mevlid kutlamalarının, Mağrib ve Kuzey Afrika ülkelerinde yayılması, buradan da Muvahhidler döneminin sonlarında Endülüs'e intikal etmesidir.¹⁰ Bu kutlamaların Endülüs'e intikali, Cebel-i Tarık Boğazı üzerinde yer alan ve konumuyla Mağrib ile Endülüs arasında kültürel etkileşimi sağlayan bir köprü görevi gören Sebte şehrinin yöneticisi İbn 'Azafe el-Laḥmî (öl. 633/1236) döneminde olmuştur. Sebte şehri her ne kadar şeklen Muvahhidler devletine bağlı olsa da yarı özerk bir statüye sahipti. İbn 'Azafe, Mağrib ve Endülüs halkının Hristiyanlara özgü olan Noel ve Cadılar bayramına katıldıklarını fark ettiğinde bu bidati değiştirmek ve yerine Mevlid-i nebî bayramını koymak için *ed-Durru'l-munezzam* isimli kitabını yazmıştır. Takip eden yıllarda Mevlid-i nebî kutlamaları yaygınlaşarak Mağrib ve Endülüs'teki en büyük dînî ve resmî bayramlardan biri haline gelmiştir.¹¹ Her yıl Rabiülevvel ayının on ikisinde Endülüs'ün dört bir yanında organize edilen kutlamalar ve bu kutlamalarda okunan değeri yüksek şiirlere ödüllerin verilmesinden dolayı *Mevlidiyyât* veya *'İdiyyât* denen nebevî medih şiirleri yıldan yıla artmaya başlamıştır.¹²

Muvahhidler döneminin en seçkin şairlerinden biri Ebū Zeyd el-Fâzâzî'dir. Onun Yaḥya eş-Şarşarî ve Būşîrî'den önce peygamber övgülerinin Endülüs'te yayılmasına öncülük ettiği söylenir. Alfabetik sıraya göre yazdığı ve tamamını peygamber övgülerine tahsis ettiği *el-Vesâilu'l-mutekabbelle* adında bir divanı bulunmaktadır.¹³ Hz. Peygamber hakkında söylediği methiyelerin ünü Kuzey Afrika'ya kadar yayılmış, bayramlarda ve özel günlerde kasidelerinin okunması bir gelenek haline gelmiştir.¹⁴ Dönemin öne çıkan şairlerinden biri de İbnu'l-Cennân el-Enşârî'dir.¹⁵ Muvahhidler'in görkemli günlerine ve çöküşüne tanıklık eden şair, nebevî medihle ilgili kasidelerinin çokluğu ve kalitesinden dolayı Peygamber şairi Ḥassân b. Şâbit'e denk tutularak *Şâ'iru'l-medîhi'n-nebî* olarak adlandırılmıştır.¹⁶ el-Makkarî'nin, onun *muḥammese* tarzında yazdığı *Kaside-i mîmiyye*'sinin sürekli olarak ilim meclislerinde okunduğunu söylemesi¹⁷ ve çağdaşı İbnu'l-Murâbî'tin, *Zevâhiru'l-fikr* ve *Cevâhiru'l-fakr* isimli iki eserini telif edeceği

⁸ ed-Düş, *Şi'ru'l-medih*, 72-73.

⁹ ed-Düş, *Şi'ru'l-medih*, 73-74.

¹⁰ Fâtıma 'Umrânî, *el-Medâihu'n-Nebeviyye fi'ş-şî'ri'l-Endelüsî* (el-Mecme'u'l-âlemi li ehli'l-beyt, 1428), 101; Yūsuf Laḥmer, *Şi'ru'l-medihî'n-Nebevî fi Mağribi'l-'Arabî fi 'aşri'l-Muvahhidin* (Tilimsan: Ebübekir Belkâydî Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016), 22; Zeliha Kâdî - 'Ubeyd 'Ubeyd, *el-A'yâd ve'l-ihtifâlât fi'l-Endelus* (el-Vâdî-Cezayir: eş-Şehîd Ḥamma Laḥdar Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017), 58; es-Sa'îd Kūrârî, "el-Medâihu'n-Nebeviyye ve mevđûâtuhâ fi'ş-şî'ri'l-Endelüsî", *Mecelletu'l-'ulûmi'l-insâniyye li câmi'ati Ummi'l-bevâki* 9 (2018), 102.

¹¹ Maḥmūd 'Ali Mekki, *el-Medâihu'n-Nebeviyye* (Kahire: eş-Şeriketu'l-Miṣriyyetu'l-'Âlemiyye li'n-Neşr, 1991), 127; Ahmet Özel, "Mevlid", *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 2004), 29/476.

¹² Semahân Laḥlu, "el-Medâihu'n-Nebeviyye fi'ş-ri İbn Câbir el-Endelüsî", *Mecelletu işkâlât fi'l-luga ve'l-edeb* 8/4 (2019), 214; Muḥsin Cemâlüddin, *İhtifâlâtü'l-mevlidi'n-Nebeviyye fi'l-eş'ârî'l-Endelusiyye ve'l-Mağribiyye ve'l-Mehceriyye* (Bağdat: Matba'atu dâri'l-basrî, 1967), 20.

¹³ Tevfik, "Fenniyyetu şî'ri'l-medihî'n-nebevî fi Endelus", 15.

¹⁴ Ali Kâzım el-Maşlâvî - İsrâ' Mehdî Şuheyd, "el-Medâihu'n-Nebeviyye li Ebi Zeyd el-Fâzâzî dirâse vaşfiyye fi'l-mevdü'î'ş-şî'ri", *Mecelle dirâsât İslâmiyye mu'âşıra* 3/6 (2012), 103.

¹⁵ Muḥammed Aḥmed Dernîka, *Mu'cemu A'lâmi Şu'arâi'l-Medihî'n-Nebî* (Dâru Mektebeti'l-Hilâl, ts.), 45; Şevki Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî* (Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 8/484; Muḥammed Tâhir eş-Şaffâr, "İbnu'l-Cennân el-Endelüsî Şâ'iru'l-Medihî'n-Nebevî" (28 Ekim 2019).

¹⁶ İbn el-Cennân el-Enşârî el-Endelüsî, *Divânü İbn el-Cennân el-Enşârî el-Endelüsî* (Mektebetu Lisânu'l-'Arab, 1990), 5; eş-Şaffâr, "İbnu'l-Cennân el-Endelüsî".

¹⁷ Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed el-Makkarî, *Nefhu't-ṭîb*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dâru şâdir, 1997), 7/437.

zaman ondan başına nebevî medihle ilgili beyitler yazmasını istemesi, İbnü'l-Cennân'ın şiirlerinin kalitesini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Somut örnek teşkil temesi adına bu beyitlerden birkaçı şu şekilde zikredilebilir:[Kâmil]¹⁸

جَلَّتْ مَحَامِدُهُ عَنِ الْإِحْصَاءِ إِذَا مَقَالَكَ بِالتَّنَاءِ عَلَى النَّبِيِّ
منه التجاوز صاحب الإسراء واجعلن وبسبيلتك التي ترجو بها

Sözlerine sayısız övgülerin sahibi Hz. Nebi'yi övmekle başla.

Ulaşmak istediğin şeylere İsrâ sahibini aracı edin.

Öte yandan 1212 yılında İkab Savaşı'nda alınan ağır yenilgiden sonra Muvahhidler ve akabinde Naşrîler devletinin (1238-1492) sürekli Hristiyan güçlerin saldırısına maruz kalması da peygamber methiyelerinin yaygınlaşmasını etkilemiştir. Birçok şair, Müslümanların içine düştüğü bu kötü durumdan kurtuluşun yeniden Hz. Peygamber'in sünnetlerine yapışmakla mümkün olduğuna inanmış ve bu düşüncenin bir yansıması olarak kasidelerini Hz. Peygamber ve sünnetini anlatmaya tahsis etmiştir.¹⁹ Her iki devletin son dönemlerinde siyâsî çöküşe tanıklık eden şairlerin şiirlerinde bunun etkisi açıktır. Örneğin, İbn Sehl el-İşbilî'nin (öl. 649/1251 [?]), memleketi İşbiliyye kuşatıldığı zaman, medhi nebevî ile cihad çağrısını sentezlediği aşağıdaki şiirinde bu siyâsî çöküşün etkileri net bir şekilde görülmektedir: [Kâmil]²⁰

مِنْ جَلِيلَةِ التَّوْحِيدِ ذُرْوَةٌ مِنْ نَبِيِّ كَمْ أَبْطَلُوا سُنَنَ النَّبِيِّ وَعَطَّلُوا
أَيُّنَ الْعَرَائِمِ مَا هُنَا لَا تُنْبِئُنِي أَيُّنَ الْحَقَائِظِ مَا هُنَا لَمْ تُنْبِئُنِي
سَيِّفًا وَدِيْنًا مُحَمَّدٍ لَمْ يُنْصَرِّ أَيُّهُرُّ مِنْكُمْ فَارِسٌ فِي كَفِّهِ

(Hristiyanlar) kaç kere Peygamber'in sünnetlerini geçersiz kıldılar ve minberlerin üzerini tevhit süsünden mahrum bıraktılar?

Nerede sizin gazap ve öfkeniz, niçin harekete geçmiyor? Nerede sizin yiğitliğiniz, neden bu haksızlığa başkaldırıyor?

Muhammed'in dini muzaffer değilken, yok mu sizden eline kılıcını alıp sallayacak olan bir neferi(niz)?

Ayrıca peygamber methiyelerine ilginin tezahürlerinden biri de ilk kez Endülüslüler tarafından Hz. Peygamber'in kabrine mektupların gönderilmesidir. Kurtuba halkından ağır bir hastalığa yakalanan 'Abdullah b. 'Abdilhak eş-Şayrafi'nin Hz. Peygamber'e mektup göndermesi ve mektubu Peygamber'in kabrine ulaştığında hastalığından kurtulması vb. olayların etkisiyle Endülüslü edebiyatçılar, dualarına icabet edileceği düşüncesiyle manzum ve mensur tarzda Hz. Peygamber'e mektup göndermeyi gelenek haline getirmişlerdir. Bu mektuplarda 6./12. asırdan itibaren artan Hristiyan saldırıları karşısında ülkenin durumunu anlatmak, üzüntü ve kaygılarını dile getirmek ve İslam'ı savunmak için Hz. Peygamber'in ruhaniyetinden yardım istemişlerdir.²¹ Lisânuddîn İbnul-Ḥaṭîb (öl. 776/1374-75) aşağıda bir kısmı verilen manzume tarzındaki mektubunda, kendi asrındaki sıkıntılara işaret ederek içten bir yakarıyla Hz. Peygamber'den Endülüslülerin imdadına yetişmesini istemektedir:[Ṭavîl]²²

سِرَاجِ السَّمَاوَاتِ الْعُلَى وَمُنِيرَةِ مُحَمَّدِ الْمُخْتَارِ مِنْ آلِ هَاشِمِ
بِأَنْفُسِ اسْمَتَوَى عَلَيْهَا قُصُورُهَا دَعَاؤِكَ أُمَّ لَنَا كَجَنَّةِكَ حُمَّعَا

¹⁸ İbn el-Cennân el-Enşârî el-Endelüsî, *Divānu İbn el-Cennân*, 26-27.

¹⁹ es-Sa'îd Kurârî, *el-Medâihu'n-Nebeviyye fi's-şi'ri'l-Endelüsî fi'l-karni's-şâmin el-hicrî maḍâminuhâ ve eşkâluha'l-fenniyye Lisânuddîn İbnul-Ḥaṭîb ve İbn Cābir "unmüzeccen"* (Cezayir: Batna Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2017), 41; Tefîk, "Fenniyyetu şî'ri'l-medhî'n-nebevî fi Endelus", 1.

²⁰ Mekkî, *el-Medâihu'n-Nebeviyye*, 132.

²¹ Mekkî, *el-Medâihu'n-Nebeviyye*, 122-123.

²² Tefîk, "Fenniyyetu şî'ri'l-medhî'n-nebevî fi Endelus", 15.

بِحَاهِ الْعَظِيمِ الْجَاهِ أَدْرِكَ دَمَاءَنَا
وَأُرْسِلْ عَلَيَّ هَذَا الْعُدْوِ زَرِيئَةً
يُرْمَى بِهَا الْكُفْرُ تَشْتَبِتُ نَقْمَةً
بِرَمْحِي يُحْلَسِي الْمُؤْمِنِينَ شُدُورَهَا
يُرْوَحُ وَيَعْتَدُو بِالْبُورِ مَبِيرَهَا
وَيُنْظَمُ تَمَلُّ الْوَالِدِ الْمُؤْمِنِينَ حَصِيرَهَا

(Ey) Haşim kabilesinden seçilmiş ve gökyüzünün kandili Muḥammed!

Sana seslendik, tek umudumuz sensin. (Bu yüzdən) kusurlu kalplerle tevazu içinde sana geldik.

Yüce makamın hürmetine son nefesimizde bize yetiştir, Müminlerin özerlerini süsleyip güzelleştirecek olan rahmetini.

Şu düşman üzerine onları helak edecek öyle bir musibet gönder (ki);

Küfür birliğini dağıtsın ve Müslümanları birbirine kenetlesin.

Bahsedilen bu faktörler sonucunda Endülü's'te peygamber methiyeleri büyük bir gelişme göstermiş, özellikle 7./13. yüzyıldan itibaren Ebü Zeyd el-Fāzāzī, İbnu'l-ʿArif (ö 526/1141), Muhyiddin İbnu'l-ʿArabî (öl. 638/1240), İbnu'l-Cennān, İbn Cābir, İbn Zumrek, Lisānuddīn İbnul-Ḥaṭīb gibi Peygamber övgülerinde birbirinden yetenekli şairler ortaya çıkmıştır. Şimdi konunun daha iyi anlaşılması için bu vd. şairlerin işledikleri Peygamber methiyelerini şu konu başlıkları altında ele almak uygun olacaktır:

1.1. Hz. Peygamber'e ve Kutsal Mekânlara Duyulan Özlem

Arap şiirinde sevginin yurduna ve oradaki kalınlara ağlamak cāhiliye döneminden beri sürdürülen bir gelenektir. Endülüslü şairler de umumiyetle şiirlerinin mukaddime bölümlerinde konuya uygun olarak Hz. Peygamber'e ve kutsal mekânlara duydukları özlemi terennüm ederler. Özellikle Hicaz'daki bazı yerlerin isimlerini zikrederek özlemlerini gidermeye çalışırlar. Bu bağlamda Resûlullah'ın mübarek bedenini sinesinde saklayan Medine-i Münevver'e'nin onların gönlünde apayrı bir yeri vardır. Orada onun kabrini ziyaret, Allah'a yaklaşma ve Resûlullah'ın sevgisini gönüllere nakşetmenin en etkili yoludur. Bu minvâlde Ebü Zeyd el-Fāzāzī, Medine'ye ve Hz. Peygamber'in kabrine olan özlemini içtenlikle dile getirir: [Ḥafif]²³

طَالَ شَوْقِي لِطَيِّبَةِ الطَّيِّبَاتِ
لَيْتَ شِعْرِي يَا سَعْدُ بَعْدَ نُزُوجِي
يَا نُزُولاً بِحَا هَيْبَةً فَفَقْدُ فُزُ
مِنْ جَنَانٍ إِلَى جَنَانٍ فَأَنْتُمْ
حَبِّذَا الْعَيْشُ عَيْشُكُمْ عِنْدَ مَنَوِي
أَحْمَدُ الْمُصْطَفَى مُحَمَّدُ الْمَحْمُودِ
عِشْتُمْ فِي جِوَارِهِ فِي أَمَانٍ
وَدَخَلْتُمْ مِنْ نُورِهِ فِي حُصُونِ
ظُلُمَاتٍ لَوْلَا سَاطِعُ أَنْوَا
مَا غَبَطْنَا الْمَأْمُونُ لَكِنِ غَبَطْنَا

مَـوَطِنِ الْمَكْرَمَاتِ وَالْبَرَكَاتِ
هَلْ أَرَاهَا بِأَعْيُنِي النَّازِحَاتِ
ثُمَّ بَحَا فِي حَيَاتِكُمْ وَالْمَمَاتِ
فِي كِبَالِ الْحَمَالَتَيْنِ فِي جَنَاتِ
أَكْرَمِ الْخَلْقِ سَيِّدِ السَّادَاتِ
ثُمَّ سِ الْوَجُودِ هَادِي الْهُدَاةِ
مِنْ صُرُوفِ الرَّدَى وَخُرُوفِ الْغَدَاةِ
فَسَلِّمْتُمْ مِنْ هَذِهِ الظُّلَمَاتِ
رُ هَادَاهُ عَمَّاتِ جَمِيعِ الْجِهَاتِ
كُـمُ عَلَيَّ تَيْبِلِ أَحْسَنِ الْحَالَاتِ

İyilik ve bereket yurdu, en güzel şehir Taybe'ye özlemim iyice arttı.

Ey Sa'd, terk edip ayrıldıktan sonra keşke bilsen, uzaktaki bu gözlerle acaba yeniden görebilecek miyim Taybe'yi.

Ey Taybe'nin sakinleri, kutlarını sizi, hayattayken ve öldükten sonra elde ettiğiniz için Taybe'yi.

Cennetten cennete... Her iki durumda da cennettesiniz.

²³ Ebü Zeyd el-Fāzāzī, *Dīvānu'l-vesā'il-l-mutekabbale* (Beyrut: el-Maṭba'atu'l-Edebiyye, 1319), 145-146.

Ne güzel bir yaşamdır sizin yaşamınız; efendilerin efendisi mahlûkatın en şerefli'si,
 Aḥmedu'l-Muştafâ, Muḥammedu'l-Maḥmûd, Şemsu'l-vucûd ve Hâdi'l-hudât'ın yanında.
 Onun çevresinde yaşadınız, ölüm sıkıntısından ve düşman korkusundan uzak bir şekilde.
 Onun nurundan sağlam kalelerin içine girdiniz (de) haksızlıklardan kurtuldunuz.
 Onun hidayet nurunun parlaklığı olmasaydı, her tarafı karanlıklar kaplardı.
 Krallara gıpta etmedik ama en güzel durumu elde ettiğiniz için sizlere gıpta ettik.

Endülü's, Hicaz topraklarına yaklaşık 6 bin kilometre uzaklıkta yer aldığı için buradaki Müslümanların hac ibadetini yerine getirmesi oldukça meşakkatliydi. Üstelik Endülü's zaman zaman Hristiyan saldırılarına maruz kaldığı için düşman karşısında cihat etmekten dolayı fırsat bulanamaması, siyâsî istikrarsızlığın bir sonucu olarak yol güvenliğinin kalmaması veya maddî imkânsızlıklardan dolayı hacca gitmek imkânsız olabilmekteydi. Bu durumda, Hz. Peygamber'i ziyaret etmekten mahrum kalan Endülü'slü şairler, bazen hacca giden kabileler aracılığıyla Hz. Peygamber'e selâm ve muhabbetlerini göndermeyi ihmal etmemişler, bazen de onu rûhen veya kalben ziyaret etmişlerdir.²⁴ İbnü'l-'Arîf, Hicaz'a giden hac kafilesini tasvir ettiği ve tasavvufî anlamları da içeren aşağıdaki kasidesinde onu rûhen ziyaret ettiğini belirtmiştir: [Basîṭ]²⁵

وَكُلُّهُمْ بِاللَّيْمِ الشَّقِيقِ قَدْ بَاحَا	شَدُّوا الْمَطِيَّ وَقَدْ نَالُوا الْمَتَى بِمَتَى
طَبِياً بِمَا طَابَ ذَاكَ الْوَفْدُ أَشْبَاحَا	سَارَتْ رَكَائِبُهُمْ تُنَادِي زَوَائِحَهَا
رُوحٌ إِذَا شَرِبُوا مِنْ دِكْرِهِ رَاحَا	نَسِيمٌ قَبْرِ النَّبِيِّ الْمُصْطَفَى هُكْمٌ
رُزْمٌ جَسْمُومًا وَرُزْنَا نَحْنُ أَرْوَاحَا	يَا وَاصِلِينَ إِلَى الْمُخْتَارِ مِنْ مُصَرِّ
وَمِنْ أَقَامَ عَلَى غُنْدَرٍ كَمَنْ رَاحَا	إِنَّا أَقَمْنَا عَلَى غُنْدَرٍ وَعَنْ قَنْدَرٍ

Yüklerini bağladılar ve hasret acısını açığa vurmuş oldukları halde Mina'da isteklerine ulaştılar.

Binekleri, hoş rayihalarını yayarak onların cansız güzel bedenlerini götürdü.

Seçilmiş Peygamber'in türbesinin esintileri onlara can (oldu). Onun zikrinden içtikleri zaman onlar canlanıverdi.

Ey Muḍar'dan giderek seçilmiş ulaşanlar, siz onu bedenlerinizle ziyaret ettiniz biz ruhlarımızla.

Biz özür ve kaderden dolayı yerimizde kaldık. Mazeretten dolayı ziyarete gidemeyen de giden gibidir.

Bu türe verilebilecek en güzel örneklerden biri de kutsal toprakları kalben ziyaret eden İbn Sehl el-Endelüsî'nin, Endülü's ve Mağrib bölgesinde meşhur olan 28 beyitlik *Kaside-i 'ayniyyes'*dir. Göz iltihaplanmasına yakalanan Ebu'l-'Abbās Aḥmed b. 'Abdillāh el-Enşārî, aşağıda birkaç beyti verilen bu kasideyi beş kere okuduğunda görme yetisini yeniden kazandığını ve bu kasidenin bir şifa vesilesi olduğunu belirtir:²⁶ [Ṭavîl]²⁷

أَرَى الْجِسْمَ فِي أَسْرِ الْعَلَائِقِ قَابِعَا	حُذُوا الْقَلْبَ يَا رَكِبَ الْحِجَازِ فَإِنِّي
أَمَّا نَتُّكُمْ أَلَا تَرُدُّوا الْوَدَائِعَا	وَلَا تُرْجِعُوهُ إِنْ قَفَلْتُمْ فَإِنَّمَا
حَصَاةٌ تَلَقَّتْ مِنْ يَدِ الشُّوقِ صَادِعَا	مَعَ الْجَمَرَاتِ إِرْمُوهُ يَا قَوْمُ إِنَّهُ

²⁴ Qurārî, *el-Medâihu'n-Nebeviyye*, 41; Tevfîk, "Fenniyyetu şî'ri'l-medḥi'n-nebevî fi Endelus", 12-13.

²⁵ en-Nebhānî, *el-Mecmû'atu'n-Nebhāniyye fi'l-Medâihi'n-Nebeviyye*, 1/591.

²⁶ Tevfîk, "Fenniyyetu şî'ri'l-medḥi'n-nebevî fi Endelus", 16.

²⁷ İbn Sehl el-Endelüsî, *Dîvānu İbn Sehl el-Endelüsî*, thk. Yusrâ 'Abdulganî 'Abdullāh (Beyrut - Lübnan: Dāru'l-kutubi'l-'İlmiyye, 2003), 54.

Ey Hicâz kafilesi, alın götürün kalbimi. Çünkü bedenimin yerinde asılı olarak kaldığını görüyorum.

Geri dönseniz de kalbimi orada bırakın, çünkü bu geri iade etmemeniz gereken bir emanettir.

Ey topluluk, kalbimi cemrelerle (o kutsal topraklara) atın, çünkü kalbim (o yerlere) özleminden çatlama üzere olan bir çakıl taşı.

İbnu'l-Cennân da Resûlullah'a salâtüselâm gönderme konusunda oldukça hassas davranmış, mısra başlarında peş peşe “ صَلُّوْ عَلَيْهِ ” veya “سَلَامٌ عَلَيْهِ” gibi ifadelerle şairlerinin²⁸ her bir satırında Hz. Peygamber'e selam ve muhabbetini göndermiştir. Bahsi geçen şairlerinden bazı beyitler şöyledir: [Ṭavîl]²⁹

غراممي ومما زال الغرام المجددا	سَلَامٌ عَلَيْهِ إِنَّ ذَكَرَاهُ جَدَّدَتْ
إليه فهل يدني اشتياقي أبعدا	سَلَامٌ عَلَيْهِ إِنَّ نَفْسِي مَشْوَقَةٌ
توحي الوفاء الحنق عهداً ومعهداً؟	سَلَامٌ عَلَيْهِ هَلْ تَتَّالِحُ زِيَارَةً

Selam olsun Peygamber'e, gerçekten onu anmak sevgimi tazeledi ve hâlâ ona sevgim taptaze.

Selam olsun Peygamber'e, ruhum onu arzulamaktadır. (Acaba) özlemim ulaşır mı en uzağa?

Selam olsun Peygamber'e, ahde vefanın hakkını verecek bir ziyaret kısmet olur mu (bana)?

Endülüslü şairler, bazı kasidelerinde bedî sanatlarından yararlanırken bunları şiirin ruhuna zarar vermeyecek şekilde kullanmışlardır. Cinâs sanatının yanı sıra, aruz vezni ve kafiye düzeni ile şiirdeki müzikaliteyi sağlayan şairler kimi zaman da bu örnekte olduğu gibi bu armoniyi tekrar yoluyla sağlamışlardır.³⁰

1.2. Mucizeleri

Endülüslü şairlerin Hz. Peygamber'in nübüvvetine dair düşüncesi nûr-i Muhammedî tasavvuru ile bağlantılıdır. Özellikle nebeviyyât türü kasidelerde bu inanişâ mutlaka temas edilir. Bu düşünceye göre Hz. Peygamber, nûrunun yaratılışı ve risâlet izâfesi bakımından Âdem'den (a.s.) öncedir. Onun nûru diğer peygamberlerde tezahür etmiştir ve kendisine yetişmeleri durumunda ona yardım edeceklerine dair Allah'a söz vermişlerdir. Bu sebeple onun peygamber olarak görevlendirileceği Tevrat ve İncil gibi kutsal kitaplarda kayıtlıdır. Hem Hz. Musa, hem Hz. İsa, hem de İsrailoğullarından çıkan bazı peygamberler onun geleceğini müjdelemiştir. Aşağıdaki beyitler İbnu'l-Cennân'ın bu düşüncelerinin bir yansımasıdır: [Ṭavîl]³¹

بَادِمٌ إِذْ حَرَّرَ الْمَلَائِكَةُ سُجَّدًا	سَلَامٌ عَلَى النُّورِ الَّذِي كَانَ كَامِنًا
يَحْيَا شَرَّفَ اللَّهُ الْخَلِيلَ مُحَمَّدًا	سَلَامٌ عَلَى مَنْ كَانَ أَشْرَفَ دَعْوَةٍ
وَدَانَ بِإِيمَانٍ بِهِ وَتَعَبُّدًا	سَلَامٌ عَلَى مَنْ وَدَّ مُوسَى اتِّبَاعَهُ
فَقَدْ صَدَّقَتْ لِلصَّادِقِ الْوَعْدِ مَوْعِدًا	سَلَامٌ عَلَى بُشْرَى الْمَسِيحِ بْنِ مَرْيَمَ

Selam olsun melekler secdeye kapandığında Âdem'deki gizli nura.

Selam olsun en şerefli davet üzere olana ki; Allah onunla şerefli dirdi dostu Muhammed'i.

²⁸ Nizamettin Parlak, “Hz. Muhammed (a.s.) için Yazılan Şiirlerin Endülüslü’teki Yansımaları: Kasîde fî Medhi’n-Nebî Geleneği”, *Akademik Siyer Araştırmaları Dergisi* 2 (2020), 72.

²⁹ eş-Şaffâr, “İbnu'l-Cennân el-Endelusi”; İbn el-Cennân el-Enşârî el-Endelusi, *Dîvānu İbn el-Cennân*, 94-95.

³⁰ Detaylı bilgi için bk İmân Süheyl Sâlim - Su‘ûd Ahmed Yûnus, “Eşeru'l-ikâ'i'd-dâhîlî fi şî'ri İbni'l-Cennân el-Endelusi”, *Mecelletu ebhâsi kulliyeti't-terbiyeti'l-esâsiyye* 15/4 (2019), 907.

³¹ İbn el-Cennân el-Enşârî el-Endelusi, *Dîvānu İbn el-Cennân*, 82-83.

Selam olsun Musa'nın kendisine tabi olmayı istediği kişiye ki; Musa ona imanı aracılığıyla Allah'a kulluk etti.

Selam olsun Meryem oğlu Mesih'in müjdesine ki; bu müjde Hz. Peygamber'in geleceği zamanı doğruladı.

İslâmî literatürde *beşâ'irü'n-nübüvve* adı altında ele alınan bu hususların, Endülüslü şairlerin peygamber tasavvurunda da önemli bir yer işgal ettiği fark edilmektedir. Bütün bu müjdeler sebebiyle insanların bir peygamber beklentisi içinde olduğuna değinen Endülüslüler Arap Yarımadası'ndaki bazı bilgin ve önemli kişilerin bir peygamberin geleceğinden haberdar olduklarını dile getirirler.³² Özellikle mevlid şiirlerinde yer verilen, Hz. Peygamber'in doğumu sırasında ve peygamberliği öncesinde meydana geldiği rivayet edilen, *delâ'ilü'n-nübüvve* veya *a'lâmü'n-nübüvve* olarak bilinen harikulâde olaylar da bu kapsamda değerlendirilebilir.³³ Lisânuddîn İbnul-Haṭîb, aşağıdaki mevlidiyyesinde, Hz. Muḥammed'in peygamberliğinin kanıtları arasında değerlendirilen söz konusu olaylardan; Şam'da bulunan Busrâ saraylarının aydınlanması, Kâbe'deki putların yüzüstü yere kapaklanması, Kısra'nın sarayındaki burçların yıkılması, Sâve gölünün kuruması, Mecûsilerin bin yıldır yanmakta olan ateşinin sönmesi gibi Hz. Peygamber'in doğumu sırasında gerçekleşen olağanüstü olayları zikretmiştir: [Ṭavîl]³⁴

يَمْلِكُكَ اهْتَرُّ الْوَجُودُ وَأَشْرَقَتْ فُصِّسُوا بِبُصْرَى صَاءَاتِ الْهَضْبِ وَالْوَهْدَا
وَمِنْ رُغْبِهِ الْأَوْتَانُ خَرَّتْ مَهَابَةً وَمِنْ هَوْلِهِ إِسْوَانُ كِشْرَى قَدْ ائْتَدَا
وَعَاضٌ لَّهُ السَّوَادِي وَصَبَّحَ عَرَّةُ يُيُوتَا لِنَارِ الْمُرْسِ أَعْدَمَهَا الْوَقْدَا

Senin doğumunla kâinat sarsıldı, Busra'da saraylar, tepeler ve vadiler aydınlandı.

Putlar (ona) saygı için yüzüstü yere kapaklandı. Kısra Sarayı korkusundan gürültüyle yıkıldı.

Sâve gölü kurudu, onun parlaklığı evleri aydınlattı ve (Mecûsilerin) ateşi söndü.

Ebû Zeyd el-Fâzâzî, aşağıdaki beyitlerinde Hz. Peygamber'den bahsetmenin ve ona salâtüselam getirmenin Allah'a yakınlık vesilesi olacağını ve onun risâletinin kanıtlarından bahsetmenin her türlü sıkıntıyı bertaraf edeceğini belirtir: [Vâfir]³⁵

إِذَا أَمَلْتِ مِنْ مَوْلَاكَ فُرْبًا فَجَدِّدْ دِكْرَ خَيْرِ الْأَنْبِيَاءِ
وَصَلِّ عَلَيْهِ أَوْلَ كُلِّ قَبُولِ وَأَخْرَجْهُ بِصُحْبِ الْجَمْعِ وَالْمَسَاءِ
فَإِنَّ مُحَمَّدًا أَعْلَى السَّرَايَا تَحْتَالُ فِي النَّبِيِّيَّةِ يَادَا وَالْعَمَلَاءِ
لِسَوَاءِ الْحَمْدِ فِي يَمِينِي يَدِيهِ وَكُلُّ النَّاسِ مِنْ دُونِ اللُّوَاءِ
فَخَدِّتِ عَنْ دَلِيلِهِ فَيَهَا شِفَاءًا لِلنَّهْمِ سِي مِنْ كُلِّ دَاءِ

Eğer Rabbine yaklaşmayı istersen, peygamberlerin en hayırlısını sürekli an.

Sabah akşam her sözü(ün) başında ve sonunda ona salât et.

Gerçekten Muḥammed, üstünlük ve derecede mahlûkatın en yücesidir.

Livâ'u'l-hamd sancağı onun sağ elindedir ve bütün insanlar (o) sancağın altındadır.

³² İbn Zümrek, *Divānu İbni Zümrek el-Endelusî* (Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1997), 364.

³³ Y. Şevki Yavuz, "Delâilü'n-nübüvve", *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1994), 9/115-117; İbrahim Fidan, "Yahya eş-Şarârî ve Şiirlerindeki Hz. Peygamber İmgesi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, (15 Haziran 2020), 288.

³⁴ Lisânuddîn İbni'l-Haṭîb, *Divānu Lisânuddîn İbni'l-Haṭîb*, thk. Muḥammed Miftâḥ (Dâru's-şekâfe, 1989), 1/350; en-Nebhânî, *el-Mecmû'atu'n-Nebhâniyye fi'l-Medâihî'n-Nebeviyye*, 42.

³⁵ Ebû Zeyd el-Fâzâzî, *Âşâru Ebî Zeyd el-Fâzâzî*, thk. Abdulhamîd Abdullâh el-Herâme (Beyrut - Dimeşk: Dâru Kuteybe, 1991), 155.

Onun peygamberliğinin kanıtlarından konuş, çünkü her derdin şifası ondadır.

Endülüs şiirinde Peygamber tasavvurunun tamamlayıcı unsurlarından biri de peygamberlik sonrası meydana gelen ve mucize olarak isimlendirilen harikulade olaylardır. İbnu'l-Ceyyâb el-Endelusî (öl. 749/1349) şiirlerinde neredeyse Hz. Peygamber'in bütün mucizelerine değinmiştir. Bunlardan başlıcaları şunlardır: Parmak uçlarından yüzlerce-binlerce kişiye yetecek kadar su akması, ayın ortadan ikiye ayrılması, ağacın köklerini sürükleyerek gelip peygamberliğini tasdik etmesi, Hz. Peygamber'den ayrılan hurma kütüğünün bir çocuk gibi ağlaması, avucundaki çakıl taşlarının Allah'ı tespih etmesi, müşriklerin eğilip bakmalarını engellemek için örümceğin mağaranın girişini ağ örerek kapatması.³⁶ Bununla birlikte şair, aşağıda bir bölümü verilen şiirinde Hz. Peygamber'in en büyük mucizesinin; yolunu kaybedenler için rehber, câhiller için ilim menbaı olan Kur'ân olduğunu ifade eder: [Tavîl]³⁷

وَأَمَّا احْتِطَافُهُ لِلَّهِ لِيُوحِيَ لَمْ يَزَلْ	وَأَمَّا احْتِطَافُهُ لِلَّهِ لِيُوحِيَ لَمْ يَزَلْ
فَجَاءَ بِشَمْسٍ قَدْ جَلَّتْ كُلَّ عَيْهَةٍ	فَجَاءَ بِشَمْسٍ قَدْ جَلَّتْ كُلَّ عَيْهَةٍ
تَحْدَى بِمِنِّ الخَلْقِ إِنْسَاءً وَجَنَّةً	تَحْدَى بِمِنِّ الخَلْقِ إِنْسَاءً وَجَنَّةً
فَأَوْفَى مَا الْمُرَّانُ أُعْطَى حُجَّةً	فَأَوْفَى مَا الْمُرَّانُ أُعْطَى حُجَّةً
هُوَ الْحِكْمَةُ الْعُظْمَى هُوَ الْحِجَّةُ الَّتِي	هُوَ الْحِكْمَةُ الْعُظْمَى هُوَ الْحِجَّةُ الَّتِي

Allah onu vahiy için seçtiğinde, mucizelerle desteklemeyi sürdürdü.

O da karanlığı dağıtan bir güneş ve kılıç gibi keskin deliller getirdi.

Bunlarla ins ü cin bütün mahlûkata meydan okudu. Karşısında bu mucizeleri getirecek kimse (de) yoktu.

Bunlardan ilk ve en büyük mucizesi, yolunu kaybedenler için hidayet, cahiller için ilim kaynağı olan Kur'ân'dır.

O (Kur'ân), en büyük koruyucusu Allah tarafından gelen yüce bir hikmet ve delildir.

Bazı araştırmacıların iddialarının aksine³⁸ Endülüslü şairlerin nebevî medih şiirlerinde en çok değindikleri mucizelerden biri de isrâ ve miraç hadisesidir.³⁹ Bu şairlerden biri olan Ebû Zeyd el-Fâzâzî divanın farklı yerlerinde isrâ ve miraç olayına birçok kez temas etmiştir. Bu kasidelerinden biri şöyledir: [Tavîl]⁴⁰

وَفِيهِمْ كَرَامٌ وَهُوَ اسْمِي وَأَكْرَمٌ	نَبِيٌّ عَلَيَّ كُلِّ الْأَنَامِ مُقَدَّمٌ
عَلَا لَيْلَةَ الْإِسْرَاءِ وَالنَّاسُ نُومٌ	هُوَ الشَّمْسُ نَوْرًا وَالنَّبِيُّونَ أَنْجُمٌ
سَمَاءٌ سَمَاءٌ سَمَاءٌ تُرَادُّ لِي السَّبْعُ	

O, bütün yaratılardan üstün bir peygamberdir. Mahlûkat içinde (başka) peygamberler olsa da o en üstün ve en cömerttir.

O, nur bakımından bir güneş, diğer Peygamberler ise yıldızdır. İnsanlar uykudayken o, İsrâ gecesinde

³⁶ en-Nebhānī, *el-Mecmū'atu'n-Nebhāniyye fi'l-Medāihi'n-Nebeviyye*, 3/218-219-220.

³⁷ el-Allāme Yūsuf b. İsmā'îl en-Nebhānī, *el-Mecmū'atu'n-Nebhāniyye fi'l-Medāihi'n-Nebeviyye* (Beyrut - Lübnan: Dāru'l-kutubi'l-İlmiyye, 1996), 3/165.

³⁸ bk. Parlak, "Hz. Muhammed (a.s.) için Yazılan Şiirlerin Endülüs'teki Yansımaları: Kasîde fi Medhi'n-Nebî Geleneği", 72.

³⁹ Başka bir örnek için bk. Muḥammed b. Aḥmed b. Ali eḍ-Ḍarîr İbn Cābir el-Endelusî, *Şîru İbn Cābir el-Endelusî*, thk. Aḥmed Fevzî el-Hîb (Dimeşk: Dāru Sa'deddîn, 2007), 32.

⁴⁰ Ebû Zeyd el-Fâzâzî, *Dīvānu'l-vesāilî'l-mutekabbale*, 87.

gökyüzünden gökyüzüne yükseldi ve yedi kat semayı aştı.

Ebū Zeyd el-Fāzāzī'nin bu şiirinde, İslam öncesi dönemin meşhur şairleri arasında yer alan en-Nābiğa ez-Zubyānī'den (ö. 604 [?]) etkilendiği gözlemlenmektedir. Zira en-Nābiğa ünlü bir methiyesinde, methettiği hükümdarı güneşe, diğer hükümdarları ise yıldızlara benzetmektedir.⁴¹ Ayrıca Endülüslü şairler, Muvahhidler ve Naşriler devletinin son dönemlerinde Hristiyan saldırılarının arttığı zamanlarda, karşılaştığı binbir türlü zorluk ve sıkıntıya rağmen asla pes etmeyen Hz. Peygamber'in, Allah tarafından birçok mucizeyle desteklenmesini vurgularken, sanki Hz. Peygamber'in hâlâ yaşamakta olan nuruyla ümmetinin manen destekçisi olduğu ve geride bıraktığı sünnetine ve Allah'ın Kitabı'na sarılmakla, mucize gibi görünen Hristiyan saldırılarından kurtuluşun mümkün olacağını anlatmaktadırlar.

1.3. İsim ve Sıfatları

Hz. Peygamber'in, Kur'an, diğer mukaddes kitaplar ve hadislerde geçen, ashabın onun için kullandığı, çok sayıdaki isim ve sıfatları erken dönemlerden başlayarak dînî ve edebî eserlerde onu tasvir etmek için ele alınmış, konuya ilginin artmasıyla beraber bu alanda mensûr ve manzum tarzda müstakil eserler yazılmıştır. İsim ve sıfatlarının sayısı hakkında farklı görüşler olmakla birlikte Yūsuf b. İsmā'îl en-Nebhānī, *el-Esmā' fi mā li Seyyidinā Muḥammed mine'l-esmā* isimli eserinde Hz. Peygamber'in sekiz yüzden fazla isim ve sıfatını derlemiştir.⁴² Endülüslü şairler için de Hz. Peygamber'in anlatımında kısa ve özlü anlamlar taşıyan ve genellikle ana temayı oluşturan bu isim ve sıfatların müstesna bir yeri vardır.

Endülüslülerin, bu konuyu işlerken özellikle Kur'an ve hadislerde geçen isim ve sıfatları kullandıkları görülmektedir.⁴³ Bu şairlerden biri olan İbnu'l-Ceyyāb el-Endelusî'nin aşağıda bir kısmı verilen kasidesinde Hz. Peygamber'in isim ve sıfatlarından şunlara yer vermiştir: Mustafa, Muhtâr (seçilmiş), 'Azîmu'l-'aṭāyā (ihsânî yüce), Ra'uf (şefkatli), Raḥîm (merhametli), Resûl, Kerîm (cömert), Hâtim (peygamberlerin sonuncusu), Beşîr (müjdecî), Nezîr (uyarıcı), Şādiḳu'l-'va'd (sözünün eri), Mürşid (kendisi hak yolda olup insanlara hak yolu gösteren), Sirāc Munîr (parlak kandil), Veşûl li Erḥām (sıla-i rahimde bulunan akrabayı gözeten), Munîl li Nâil (ihsan ve iyilikte bulunan), Ḥamûl (Sabırlı ve yumuşak huylu), Şefî' (şefa'at eden), Refî' (saygın ve yüce), Şimâlu'l-'yetāmā (yetimlerin sığınağı) ve Ḥayru'l-'verā (mahlûkatın en hayırlısı). [Ṭavîl]⁴⁴

تَنَزَّهْنَ أَنْ يُلْقَىٰ لَهُمَا مِنْ مُعَادِلِ إِلَىٰ كُلِّ قَلْبٍ خَافِظٍ لِلْوَسَائِلِ رَسُولٌ كَرِيمٌ خَاتَمٌ لِلرَّسَائِلِ سِرَاجٌ مُبِيرٌ مَا لَمْ يَكُنْ مِنْ مُنَائِلِ حَمُولٌ لِعِبَاءِ الدَّهْرِ عَنِ كُلِّ عَائِلِ ثَمَالُ الْيَتَامَىٰ فِي الرِّتَيْنِ الْمَوَاحِلِ وَأَجْمَعُهُمْ حَقًّا لِشَيْئِ الْقَضَائِلِ وَهُنَّ بِحَارٍ مَا لَهُمَا مِنْ سَوَاحِلِ	هُوَ الْمُضْطَّعَى الْمُخْتَارُ ذُو النَّيِّمِ الْبَتِي عَظِيمِ الْعَطَايَا وَالْمَرْزَايَا مُجْتَبِئِ رُؤُوفٌ رَحِيمٌ خُصَّ بِاسْمِي إِلَهِي بِتَشْيِيرٍ نَذِيرٍ صَادِقِ الْوَعْدِ مُرْتَبِدِ وَصُورٍ لِأَرْحَامِ مَنِيئِلِ لِنَائِلِ شَفِيعِ رَفِيعِ طَلَابِ حَيَّاءٍ وَمَوْتِيَاءِ وَخَيْرِ السُّورَى دَانَا وَخُلُقَاءٍ وَمُخْتَبِدَاءِ فَمَنْ ذَا الَّذِي يُخَصِّصِي كَرِيمِ صِفَاتِي
--	---

O, seçilmiş Mustafa'dır, benzersiz sıfatların sahibidir.

Onun yüce atıyyeleri ve özellikleri, tevessül arayan her kalbe sevdirmişdir.

Rabbinin müşfik ve rahîm sıfatlarını taşıyan cömert ve son peygamberdir.

⁴¹ Esat Ayyıldız, "Klasik Arap Methiyelerinde Yaygın Şekilde Övülen Özellikler", *Filoloji Alanında Teori ve Araştırmalar II*, ed. Yılmaz Kurt (Ankara: Gece Kitaplığı, 2020), 84.

⁴² 'Aṭîf Kāsim Emîn el-Melîcî, *Esmāu'n-Nebî fi'l-Ḳur'ān ve's-Sunne* (Kahire: 'Alemlu'l-fikr, 1999), 5-6.

⁴³ Hz. Peygamber'in Kur'an ve hadislerde geçen isimleri için Bk. el-Melîcî, *Esmāu'n-Nebî fi'l-Ḳur'ān ve's-Sunne*.

⁴⁴ el-'Allāme Yūsuf b. İsmā'îl en-Nebhānī, *el-Mecmū'atu'n-Nebhāniyye fi'l-Medāihî'n-Nebeviyye* (Beyrut - Lübnan: Dāru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 1996), 3/164-165.

Müjdecî, uyarıcı, sözünün eri, yol gösteren ve aydınlatan bir kandildir, asla benzeri yoktur onun.

Sıla-i rahim yapan, iyilik ve ihsanda bulunandır. Her bir yoksul hakkında çağın sıkıntılarını göğüsleyendir.

Şefaataçı, asil, ölü ve diri iyidir. Kıtık yıllarında yetimlerin tek sığınağıdır.

Zât, ahlak ve nesep bakımından kâinatın en hayırlısı, çeşitli erdemleri kendisinde en çok toplayandır.

Onun sıfatları sahili olmayan bir okyanus iken kim sayabilir onun seçkin sıfatlarını?

Hız. Peygamber'in anlatımında onun isimlerinden çokça yararlanan bir diğer şair İbn Câbir'dir. Şair; Nebiyyu hudâ (hidayet peygamberi), Mâhî (inkârcılığı ortadan kaldıran), Şefî' (şefaataçı), Muşeffa' (şefaati kabul edilen), Raûf (şefkatli), Raḥîm (merhametli), Beşîr (müjdecî), Nezir (uyarıcı), Seyyidü'l-ḥalk (mahlûkatın efendisi), Muṭâ' (itaat edilen), Zûşenâ' (övülen), Ebû'l-Ḳâsım, Hâdî (hidayet eden), Emîn (güvenilen), Muhammed, Ahmed, Ḳattâl (cengâver), Muḳaffâ (peygamberlerin miraçta kendisine uyduğu), Şehîd, Şâdık (doğru sözlü), Şâhid, 'Âkıb (son peygamber), Hâşîr (kıyamet günü ümmetini arkasına toplayacak olan), Mustafa, Muctebâ (seçilmiş), Mürşid (kendisi hak yolda olup insanlara hak yolu gösteren) ve Munḳiz (kurtarıcı) isim ve sıfatlarına yer verdiği aşağıdaki pasajda bunların onun peygamberliğinin en önemli delillerinden olduğunu belirtir. Bunlar arasında özellikle inkârcılarla mücadelesini ve bu mücadelede üstünlük elde etmesini karşılaştıran Mâhî ve Ḳattâl isimlerine yer verilmesi Hristiyan saldırılarına karşı Müslümanların mücadele azmini artırma gayesine matuf olabilir: [Ṭavîl]⁴⁵

رؤوفٌ رحيمٌ سألُهُ ما سئمتَ يَئذِلُ	نَبِيٌّ هُدَى مَاحٍ شَفِيعٌ مُشَفِّعٌ
مُطَاعٌ ذُو ثَنَاءٍ مُكْتَمَلٌ	بَشِيرٌ نَذِيرٌ سَيِّدُ الْخَلْقِ كُلِّهِمْ
وَأَحْمَدُ وَالْقَتَّالُ كُلُّ مُضَلَّلٍ	أَبُو الْقَاسِمِ الْهَادِي الْأَمِينُ مُحَمَّدٌ
جَمِيعِ الْوَرَى إِنْ قَالَ يُسْمَعُ وَيُقْبَلُ	مُتَّقِفٌ شَهِيدٌ صَادِقٌ شَاهِدٌ عَلَى
يُقَالُ لَهُ اطَّلَبْ تُعْطَ مَا سئمتَ وَاسْأَلْ	هُوَ الْعَاقِبُ الْهَادِي هُوَ الْحَاشِرُ الَّذِي
وَمَنْقُذُهُمْ مِنْ كُلِّ هَوَلٍ وَمُعْضِلِ	هُوَ الْمُصْطَفَى وَالْمُجْتَبَى مُرْشِدُ الْوَرَى

O, hidayet peygamberi, inkârcılığı ortadan kaldıran, şefaataçı, şefaati kabul edilen, esirgeyici ve merhametlidir. Ondandilediğini iste, esirgemedenden verir.

Müjdecî, uyarıcı, bütün mahlûkatın efendisidir. Güvenilir, itaat edilen, mükemmel bir övgünün sahibidir.

Ebû'l-Ḳâsım, hâdî, emîn ve Muhammed'dir. Ahmed ve dinden saptıranları öldürendir.

Miraçta kendisine uyulan, doğru sözlü ve bütün mahlûkata şahitlik edendir. O, bir şey derse dinlenir ve kabul edilir.

O, hâtemu'l-enbiyâ, hidayet eden, kıyamet günü insanları arkasında toplayan ve kendisine: 'iste dilediğin sana verilecek' denilendir.

O, Mustafa'dır, seçilmiştir, mahlûkatı doğru yola ileten ve onları her türlü tehlike ve zorluktan kurtarandır.

Mâlik b. Murahḥal el-Endelûsî de (öl. 699/1300) Hız. Peygamber'in sıfatlarından bahsettiği methiyesinde, onu hayatı boyunca haksızlıklarla mücadele eden, asla adaletten ayrılmayan ve sağanak yağmuru andıran ihsanlarıyla son derece cömert bir şahıs olarak tasvir eder: [Ṭavîl]⁴⁶

⁴⁵ İbn Câbir el-Endelûsî, Şîru İbn Câbir el-Endelûsî, 115.

⁴⁶ en-Nebhânî, el-Mecmû'atu'n-Nebhâniyye fi'l-Medâihî'n-Nebeviyye, 4/98.

رُؤُوفٌ عَطُوفٌ أَوْسَعُ النَّاسِ رَحْمَةً وَجَادَتْ عَلَيَّهِمْ بِالْأُوالِ وَعَمَائِمُهُ
خَفِيٌّ وَبِيٌّ لَا تَمُرُّ مِنْ عُنُقِهِ وَدُهُ حَمِيٌّ أَبِيٌّ لَا تَلْسِنُ شَكَايَتُهُ

O, şefkatli, esirgeyici ve insanların en merhametlisidir, sağanak yağmuru andıran cömertliğiyle insanlara bolca ihsanda bulunur.

Güler yüzlü, lütufkâr ve sözünün eridir. Adaleti sağlar, haksızlığı şiddetle reddeder.

Hız. Peygamber'i anlatan bu tür kasidelerde, 'Azîmu'l-ı-atâyâ, Raûf, Raħîm, Kerîm, Beşîr, Şâdiķu'l-va'd, Mürşid, Sirâc Munîr, Şefî', Şimâlu'l-yetâmâ, Munķiz gibi müşfik sıfatlarına daha çok yer verildiği görölmektedir. Bu başlık altında verilen şiirlerin içerikleri ve dönemin siyâsî şartları da dikkate alındığında, şairlerin bunu, Hız. Peygamber'in yolundan uzaklaştığından dolayı yok oluşa doğru sürüklenen Müslümanların kalplerini yeniden Hız. Peygamber ve sünnetine ısındırma gayesiyle söylemiş olmaları mümkündür.

1.4. Şefaaf

EndülüS'te nebevî medihlerin genellikle son kısmında şefaaf umularak dua mahiyetinde bölümler ele alınır. Allah ve Resûl'üne kendi acziyetini arz etmek, yakarmak ve isteklerini dile getirmek için düzenlenen bu bölümde şairler, Peygamber'i aracı kılarak günahlarının bağışlanmasını dileyen anlatımlara yer verirler. Çeşitli eserlerde Hız. Peygamber'le tevessülün etkili sonuçlar ortaya koyduğunu anlatan rivayetlerin bulunmasının da bu tarza yönelimi cezbettiği ifade edilebilir.⁴⁷ Nitekim bu rivayetlerden birine göre, âmâ bir adam, Hız. Peygamber'e gelerek gözlerinin görmesi için dua ister. Hız. Peygamber de ona gidip iki rekât namaz kılmasını, akabinde kendisini aracı yaparak, "Allah'im! Rahmet peygamberi olan peygamberin Muhammed adıyla sana yöneliyor ve senden istiyorum..."⁴⁸ şeklinde dua etmesini söyler. Adam söylenenleri yapar ve gözleri birden açılır.⁴⁹

Endülüslü birçok şair bu vb. inanışlardan hareketle, Hız. Peygamber'le tevessülü konu edinen şiirler yazmıştır. Bu şairlerden biri olan İbnü'l-Cennân'ın Hız. Peygamber'in şefaafını dilediği aşğıdaki kasidesi anlatılanları tam olarak karşılamaktadır: [Hafif]⁵⁰

بجيب القلبوب معتمد الخلو قى أبي القاسم النبى الشفيع
قد تشققت من ذنوبى إلى ذى ال عرتة الواحد العلى السميع
فاشفع اشفع يا خاتم الرسل يوم ال حشر والمشهد العظيم الفظيع
لظلوم لنفسيه قد تناهى فى الخطايا وكفى فعل شنيع

Gönüllerin sevgilisi, mahlûkatın dayanağı, şefaaf sahibi Peygamber Ebü'l-Kâsım ile

Günahlarımı bağışlaması için yalvardım, izzet sahibi, vâhid, semî ve yüce Allah'a.

Haşr ve korkunç kıyamet gününde şefaaf et, şefaaf et, ey Hâtemü'r-rusul,

Günahlara ve çirkin her işe dalarak kendine zulmeden şu adamcağıza.

İbn Câbir de Resûlullah'ın; "Kişi sevdiği ile beraber haşr olunur." hadisine ve şefaafına olan inancından dolayı Resûlullah'ı övmekle günahlarından arınacağını ve Peygamber sevgisini iliklerine kadar hisseden bir bedene ateşin dokunmaktan hayâ edeceğini tasavvur ederek ona olan sevgisini kendisine kalkan edinmektedir: [Tavil]⁵¹

⁴⁷ Kenan Demirayak, "Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Tevessül/Şefaaf Dileme ve Yakarış Şiirleri", *Ağrı İbrahim Çeçen Üneversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/1 (2015), 50-51.

⁴⁸ Ebü 'İsâ et-Tirmizî, *el-câmi'u'l-kebir-sunenu't-Tirmizî*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 1998), "Da'avât", 119 (No. 3578).

⁴⁹ Demirayak, "Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Tevessül/Şefaaf Dileme ve Yakarış Şiirleri", 50-51.

⁵⁰ İbn el-Cennân el-Enşârî el-Endelüsî, *Divânu İbn el-Cennân*, 118; DERNİKA, *Mu'cemu A'lâmi Şu'arâi'l-Medhi'n-Nebî*, 46.

وَأَوْقُلْ أَنَّ الصَّبِيَّ عَسَىٰ يُفْرَجُ
هَيْبَتِ جَحِيمِ خَرُّهُ يَتَوَهَّجُ
بِلُحْمِي وَعَظْمِي وَالْمَفَاصِلِ مُفْرَجُ

بِمَدْحِ رَسُولِ اللَّهِ أَهْمًا وَأَجْمَعُ
بِهِ أَرْجِي دَارَ النَّعِيمِ وَأَتَقِي
وَكَيْفَ تَمَسُّ النَّارُ جَسْمِي وَحُبُّهُ

Resûlullah'ı övmekle sevinir ve sıkıntılardan kurtulacağıma inanırım.

Onun sayesinde saadet yurdunu umar ve cehennemin yakıcı alevinden korunurum.

Onun sevgisi etime, kemiğime ve iliklerime kadar karışmışken, ateş nasıl dokunur vücuduma?

Peygamber methiyelerinin karakteristiği olmuş ve genellikle hatime kısmında yer verilen bu tür beyitlerin, işlenen günahlar sebebiyle derin pişmanlık ve içten yakarış anlamlarını içerdiği için akılda kalıcı, etkileyici ve en güzel lafızlarla nazmedildiği ifade edilebilir.

1.5. Diğer Peygamberlerden Üstünlüğü

Peygamberler insanların en üstünü olmakla birlikte Kur'an'da, peygamberlerden bazılarının bazısına üstün kılındığı ve Allah katında derecelerinin farklı olduğu bildirilmiştir.⁵² Hz. Peygamber'in âlemlere rahmet olarak gönderilmesi,⁵³ ümmetinin arasında olduğu sürece Allah'ın onlara azap etmeyeceğini⁵⁴ bildirmesi vb. ayetlerden onun bütün peygamberlerden üstün olduğu sonucu çıkarılmıştır. Zamanla bu ayet ve hadislerden yola çıkarak *fedâilü'n-nebi* başlığı altında Hz. Peygamber'in üstünlüklerini konu edinen müstakil eserler kaleme alınmıştır. Doğal olarak bu düşüncenin Endülüs şiirine de etkisi olmuş, şairler Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerden üstünlüğünü konu edinen kasideler yazmışlardır. Bu şairlerden biri olan Lisânuddîn İbnul-Ḥaṭîb Hz. Peygamber'in peygamberler arasındaki üstün konumunu onun miraçta peygamberlere ve meleklere imamlık yapmasıyla açıklamaktadır: [Kâmil]⁵⁵

يَا مَنْ مَفْخَرِ الرُّسُلِ الْكَرَامِ يَكُونُهُ
يَا مَنْ مَلَائِكَةُ السَّمَاءِ بِهِ افْتَدَتْ

حَسْبَ الْإِلَهِ يُبَغِّثُهُ الْأَرْضَ الْأَلَا
هَدْيًا وَصَلَّتْ خَلْقُهُ أَرْضَ الْأَلَا

Ey seçkin peygamberlerin övünç kaynağı ve Allah'ın bi'setiyle resulleri sonlandırdığı kişi.

Ey hidayet için gökyüzünün meleklerinin kendisine uyduğu ve arkasında peygamberlerin namaz kıldığı kişi.

Ebū Zeyd el-Fāzāzī de Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerden üstünlüğünü onun diğer peygamberlerin süsü olmasıyla betimlemektedir [Meczû'ü'l-Kâmil]⁵⁶

وَمُحَمَّدٌ هُوَ الْمُهَيَّبُ
وَمُؤَيَّبَةٌ فِيهَا أُمَمٌ
بِحَيْفَانِ الْحِصْنِ الْحِصْنِ

زَانَ النَّبِيِّ وَنَ الْوَرَى
هَادٍ إِلَى طُرُقِ النَّجَا
وَالْمُدْحِ الْهَائِشِ

Nebiler mahlûkatı süslemiş, Muhammed de nebilere süslüyor.

⁵¹ Lahlu, "el-Medâihü'n-Nebeviyye fi şî'ri İbn Cābir el-Endelusi", 216.

⁵² bk. Bakara, 2/253; İsrâ, 17/55.

⁵³ Enbiyâ, 21/107.

⁵⁴ Enfâl, 8/33.

⁵⁵ en-Nebhānī, *el-Mecmû'atu'n-Nebhāniyye fi'l-Medâihü'n-Nebeviyye*, 3/319.

⁵⁶ Ebū Zeyd el-Fāzāzī, *Âşāru Ebī Zeyd el-Fāzāzī*, 168; en-Nebhānī, *el-Mecmû'atu'n-Nebhāniyye fi'l-Medâihü'n-Nebeviyye*, 4/188.

O, kurtuluş yoluna ileten ve o yolda desteklenen bir emindir.

Şekle Hâşimî Muhammed'i öv, çünkü onu övmek sağlam bir korunaktır.

İbn Câbir ise, onun diğer peygamberlerden üstünlüğünü karşılaştırma yöntemine ve mükemmel teşbihlere başvurarak izah etmiştir: [Recez]⁵⁷

فَأَنزَلْنَا فِي أَفْقِهِمَا نَجْمًا هَدَىٰ	إِن تَحْسِبِ الرَّسْمَ سَمَاءً قَدْ بَدَتْ
طَلًّا فَفَقَدْ أَضْحَىٰ لَنَا عَيْتٌ جَدَىٰ	وَإِنْ يَكُنْ كُنْ كَرِيمٍ قَدْ مَضَىٰ
فَأَنزَلْنَا مِنْ بَيْنِهِمْ بَدْرًا بَدَا	وَإِنْ يَكُونُوا أَجْمَامًا فِي فَلَاكِ
وَمَلَجَأً الْقَوْمِ إِذَا الْخَطْبُ عَادَا	وَاسِطَةً السَّيْلِ إِذَا مَا نُظْمُوا
فَحَبَّبْنَا مَنْ اجْتَدَىٰ أَوْ اقْتَدَىٰ	كَالْبَحْرِ بَلْ كَالْبَدْرِ جُودًا وَسِنًا

Peygamberleri görünen gökyüzü kabul edersen, o, gökyüzünün ufkundaki hidayet yıldızıdır.

Her cömert çiseleyip geçen hafif bir yağmursa, o bizim için sürekli yağın faydalı bir yağmurdur.

Eğer peygamberler galaksideki yıldızlarsa, o, onların arasından ortaya çıkan bir dolunaydır.

O, ipe dizildiğinde ortadaki eşsiz cevher, sıkıntılar geldiğinde insanların sığınağıdır.

O, cömertlikte deniz, parlaklıkta dolunay gibidir, ne güzeldir onu örnek alan ve ondan isteyen kimse.

Hz. Peygamber'in güzelliğini ve diğer peygamberlerden üstünlüğünü anlatmada kullanılan en önemli imgelerden birisi de dolunaydır. Şair, bu beyitlerde insanlara faydası açısından dolunayın, yıldızlar arasındaki konumunun yüksekliğini dile getirerek Hz. Peygamber'i dolunaya, etrafındaki diğer peygamberleri ise yıldızlara benzetmiştir.

1.6. Yaratılan İlk Varlık Olması

Tasavvufî bir kavram olan nûr-i Muhammedî, Allah'ın ilk olarak kendi nurundan yarattığı, bütün yaratılmışların varlık sebebi olan hakikat-i Muhammedîyedir.⁵⁸ Endülüslü şairlerin bu konuya değinmesi hatta bazı şairlerin divanlarının çeşitli yerlerinde mükerrer biçimde işlemesi onların nûr-i Muhammedî fikrine önem verdiğini gösterir. Bu şairlerden biri olan İbn Zumrek aşağıdaki mevlidiyyesinde Hz. Peygamber'in mahlûkatın yaratılış sebebi olduğunu belirtir: [Tavîl]⁵⁹

وَأَنْتَ لِهَذَا الْكَوْنِ عِلَّةٌ كَوْنِهِ	وَأَوْلَاكَ مَا امْتَّازَ الْوُجُودُ بِأَكْوَانِ
وَأَوْلَاكَ لِأَلْفِ أَلَاكَ أَمْ جُنَّ لِنَايِرًا	وَلَا فُلَّادَتْ لَبَّاسُ الْهَيْبَانِ بِشَّ

Sen bu kâinatın varlık sebebisin, sen olmasaydın bu kâinat olmazdı.

Sen olmasaydın yıldızlar ışık saçmaz, onların boyunlarına gök taşlarından gerdanlıklar takılmazdı.

Hakikat-i Muhammediyye görüşünü en güzel biçimde açıklayan şairlerinden biri de Muhyiddin İbnu'l-'Arabî'dir. *Fuşûşü'l-ḥikem* adlı eserinde ifade ettiğine göre, Resûl-i Ekrem'in bütün mahlûkattan önce yaratılmış olan nuru; ilk başta Âdem'de (a.s.) tecelli ettikten sonra sırasıyla diğer peygamberlere geçmiş, Hz. Peygamber dünyayı şereflendirdiğinde onda karar kılmıştır. Buna

⁵⁷ en-Nebhānī, *el-Mecmū'atu'n-Nebhāniyye fi'l-Medāihī'n-Nebeviyye*, 302; İbn Câbir el-Endelüsî, *Naẓmu'l-İkdeyn fi Seyyidi'l-keveyn*, thk. Aḥmed Fevzī el-Hīb (Dimeşk: Dāru Sa'deddīn, 2005), 45.

⁵⁸ Fidan, "Yahya eş-Şarşarî ve Şiirlerindeki Hz. Peygamber İmgesi", 287.

⁵⁹ İbn Zumrek, *Divānu İbni Zumrek el-Endelüsî*, 495-496.

göre Hz. Âdem insanların cismânî varlıklarının, Hz. Muhammed ise rûhânî varlıklarının atasıdır.⁶⁰ İbnü'l-‘Arabî'nin bu düşüncelerini yansıtan beyitler şöyledir: [Kâmil]⁶¹

وَجَعَلْتَهُ الْأَصْلَ الْكَرِيمَ وَأَدَمُ	مَا بَيْنَ طِينَةِ خَلْقِهِ وَالْمَاءِ
وَنَقَلْتَهُ حَيْثُ اسْتَنْدَارَ زَمَانُهُ	وَعَطَّقْتِ آخِرُهُ عَلَى الْأُبْدَاءِ
فَأَقَمْتَهُ عِبْدًا ذَلِيلًا خَائِشِعًا	ذَفَرًا يُتَّجِجُكُمْ بِغَارِ حِرَاءِ
حَيْثُ أَنَا مُبَيَّرًا مِنْ عِبْدِكُمْ	جَبْرِيْلُ الْمَخْصُوصُ بِالْأَنْبِيَاءِ
قَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَنْتَ مُحَمَّدُ	سِرُّ الْعِبَادِ وَخَاتَمُ النَّبِيَاءِ

Âdem balçık ile su arasındayken sen onu asaletli olarak halk ettin,

Ve (doğum) zamanı gelene kadar onu (sırasıyla peygamberlere) intikal ettirdin, başlangıçta asaletli kıldığın gibi en sonda da asaletli kıldın.

Ardından bir süre onu Hira mağarasında sana münacat eden itaatkâr ve zelil bir kul olarak ikamet ettirdin.

Ta ki haber getirmekle görevli Cibril sizden ona müjde getirdi:

‘Allah’ın selamı üzerine olsun, sen mahlûkatın sırrı ve hâtemü’l-enbiyâ Muhammed’sin’ dedi.

İbn Câbir de nûr-i Muhammedî düşüncesine mütenasip bir şekilde, Hz. Peygamber’in nurunun evvela Âdem’e, sonra sırasıyla diğer peygamberlere geçtiğini beyan etmiştir. Son olarak Hz. İsmail’den Hz. Peygamber’in babası Abdullah’a ve ondan da validesi Âmine’ye intikal eden bu nûr, doğumu ile Hz. Peygamber’de karar kılmıştır. Öyle ki Nuh’un tufanda boğulmaktan kurtulması, İbrahim’in ateşe atıldığında yanmaması bu nûr sayesinde: [Tavîl]⁶²

نَجَا بِكَ نُوحٌ حَيْثُ كُنْتَ بِصَلْبِهِ	كَذَلِكَ إِبْرَاهِيمُ طُوقَ مِنْ صَلْبِ
وَقَدْ كَانَ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطَّيْنِ آدَمُ	وَأَنْتَ نَبِيُّ اللَّهِ فِي الشَّرْقِ وَالغَرْبِ

Sen Nuh’un sulbünde olduğun için o senin sayende kurtuldu. Yine İbrahim’in sulbünde olduğun için ateş ona dokunmadı.

Sen Doğu’da ve Batı’da Allah’ın peygamberiyken Âdem balçıkla su arasındaydı.

Başta Ka’b b. Zuheyr ve Ḥassân b. Şābit’in şiirleri olmak üzere Hz. Peygamber’i anlatan erken dönem şiirlerinde onun bir nûr olarak tasvir edildiği bilinmektedir. Acak söz konusu şiirler yüzünün güzelliğini veya getirdiği kutsal mesajın kılavuz olma özelliğini anlatmak içindir.⁶³ Endülüslü şairlerin ise bu kullanımı nur-i Muhammedî fikri ile birleştirdiği fark edilmektedir.

Öte yandan Muhyiddîn İbnü'l-‘Arabî gibi kasidelerini sembolik ifadelerle ören birkaç sûfî şairin dışında Endülüslü şairlerin sade ve anlaşılır bir dil kullandıkları rahatlıkla söylenebilir.

1.7. Fizikî Özellikleri

Hz. Peygamber ebedî yurda göç ettikten sonra onu göremeyenler için fiziksel özellikleri hep ilgi konusu olmuştur. Onu görenlerin anlattığı ve erken devirlerden itibaren kaynaklara geçirilmiş olan dağınık bilgiler *Şem’â’il* adı verilen eserlerde

⁶⁰ Mekkî, *el-Medâihü'n-Nebeviyye*, 132-133; Demirci, “Hakikat-i Muhammediyye”, 15/180; Fidan, “Yahya eş-Şarşarî ve Şiirlerindeki Hz. Peygamber İmgesi”, 287.

⁶¹ Mekkî, *el-Medâihü'n-Nebeviyye*, 132.

⁶² İbn Câbir el-Endelüsî, *Naẓmu'l-İkdeyn fi Seyyidi'l-keveyn*, 75. Diğer iki örnek için bk İbn Câbir el-Endelüsî, *Naẓmu'l-İkdeyn fi Seyyidi'l-keveyn*, 30-55.

⁶³ Fidan, “Yahya eş-Şarşarî ve Şiirlerindeki Hz. Peygamber İmgesi”, 288.

toplanmıştır.⁶⁴ Hz. Peygamber'i konu alan şiirlerin de onun fizikî özelliklerine değinmeden geçmediği görülmektedir. Bu geleneği sürdüren İbn Cābir el-Endelüsî, aşağıdaki beyitlerde sözün fesahat ve belagat özelliklerine önem veren bir toplumda peygamberlik görevini yapan Hz. Peygamber'in hitabet açısından sade ve akıcı bir dile sahip olduğunu belirtmesinin yanında fizikî özelliklerinden teninin rengini ve gözlerinin güzelliğini detaylıca tasvir etmiştir: [Ṭavîl]⁶⁵

ولا قائلٌ سوءاً ولو جاء مُزعجٌ
فصيحٌ صبيحٌ أزهرُ اللونِ بادٍ
مليحٌ كحيلُ الطرفِ أشكالٌ أدمجٌ

Kötü söz söylemez, hoşgörülü ve eli açıktır. Biri kendini incitse de (asla) kötü konuşmaz.

Dili akıcı, güler yüzlü, açık tenli, yakışıklı, sürmeli ve kara gözlüdür.

İbnu'l-Cennān da Hz. Peygamber'in fizikî özelliklerinden yüzünün güzelliğini ve parlaklığını güneşin dahi kıskandığını belirterek methiyesini özgün bir benzetmeyle süslemiştir: [Kāmil]⁶⁶

وَبَدَتْ شَاهِدٌ صِدْقِهِ قَدْ قَسَمَتْ
وَالشَّمْسُ قَدْ وَقَفَتْ لَهُ لَمَّا رَأَتْ
بَدَرَ الدَّجَى لِقَسِيمِهِ تَقْسِيمًا
وَوَجْهًا وَسِيمًا لِلنَّبِيِّ وَسِيمًا

Doğruluğunun delilleri ortaya çıktı ve ortadan ikiye ayırdı karanlık gecenin ayını.

Güneş doğmaktan vazgeçti, güzel peygamberin etkileyici yüzünü gördüğünde.

Şair, birinci beyitte, ayın ortadan ikiye ayrılma mucizesiyle Hz. Peygamber'in nübüvvetinin gün gibi aşikâr bir hale geldiğini belirtmiştir. Ardından bunu da yeterli görmeyerek, ikinci beyitte Hz. Peygamber'i çok daha üst bir makama konumlandırmış ve onu risâlet cihetiyle bir güneşe benzetmiştir. Buna göre Hz. Peygamber risâletle görevlendirildiğinde, güneşin doğmaktan vazgeçmesi, onun güneşe de ışık veren büyük bir nur kaynağı olmasındandır. Güneş, ışığını her tarafa saçtığı gibi, o da “konuşan, ya da yaşayan bir Kur’ân olarak” kendisinde bulunan hidayet nurunu tüm insanlığa saçmıştır, kıyamete kadar da saçmaya devam edecektir.

1.8. Sahabe ve Ümmetin Fazileti

Hz. Peygamber hakkındaki tasavvurun tamamlayıcı unsurlarından biri de sahabe ve Ümmet-i Muhammed'in fazileti meselesidir. Kur’ân-ı Kerîm’de, “Siz insanların iyiliği için meydana çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyilikleri yayar, kötülükleri önlersiniz, çünkü Allah’a inanırsınız.”⁶⁷ denilerek en hayırlı ümmet olarak ümmet-i Muhammed’e işaret edilir. Bu düşüncenin bir tezahürü olarak İbn Cābir aşağıdaki kasidesinde Hz. Peygamber'in ümmetinden olmanın fazilet ve ayrıcalığını şu şiiriyle dile getirir: [Basîṭ]⁶⁸

يا أُمَّةَ الْمُصْطَفَى الْمُخْتَارِ يُهْتَمُّكُمْ
فَأَنْتُمْ الرِّبُّومُ أَعْلَى أُمَّةٍ وَلَكُمْ
وَأَنْتُمْ شُهِدَاءُ اللَّهِ وَهُوَ عَالِي
أَعْرَاسِكُمْ بَعْدَ إِذْ لَالٍ وَبَصَّ رُكْمُكُمْ
هَذَا الرَّسُولُ بِهِ بَيِّنَ الْوَرَى صَوْلُوا
أَعْلَى النَّبِيِّينَ هَذَا الْعِزُّ وَالطُّوْلُ
كُلِّ شَيْهٍ فَمَهْمَا شَيْئُكُمْ قَوْلُوا
لِللِّسَامِعِينَ وَتَبِيِّنَ وَتَمَصِّرِ لِيلُ

⁶⁴ Fidan, “Yahya eş-Şarşarî ve Şiirlerindeki Hz. Peygamber İmgesi”, 283.

⁶⁵ İbn Cābir el-Endelüsî, *Naẓmu'l-ıqdeyn fi Seyyidi'l-kevneyn*, 128.

⁶⁶ eş-Şaffâr, “İbnu'l-Cennān el-Endelusi”; İbn el-Cennān el-Enşârî el-Endelüsî, *Divānu İbn el-Cennān*, 149.

⁶⁷ Al-i İmran/110.

⁶⁸ İbn Cābir el-Endelüsî, *Şi'ru İbn Cābir el-Endelusi*, 108; en-Nebhānî, *el-Mecmū'atu'n-Nebhāniyye fi'l-Medāihî'n-Nebeviyye*, 94-95.

Ey seçilmiş Mustafa'nın ümmeti tebrik ederim sizi, iftihar edin aranızdaki bu Peygamber'inizle,
Bugün en yüce Peygamber'in en üstün ümmeti olmanın şeref ve fazileti sizindir.
O sizden her birinize şahitken siz de Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz, söyleyin ne isterseniz.
Siz zelilken o sizi aziz kıldı, körken görmenizi sağladı, yolunuzu kaybetmişken sizi hak yola iletti
Ve size, içinde dinleyenler için öğüt ve her türlü bilginin olduğu bir Kitap getirdi.

Endülüslü şairlerin sahâbe ile ilgili tasavvurunda, en başta aşere-i mübeşşere gelir. Onlar Hz. Peygamber'den sonra sahabe içerisindeki en hayırlı kişilerdir, feraset ve bilgileriyle sonraki kuşakların yolunu aydınlatmada ay ve yıldız gibidirler, bedenleriyle Allah yolunda hakkıyla cihat eden ve zor dönemlerde kutlu dini muzaffer kılan kahraman neferlerdir. Onlar zorda kalana bolca veren en cömert insanlardır. Aşağıdaki beyitler İbn Câbir'in aşere-i mübeşşereyi genel olarak övdüğü örneklerden biridir: [Tavîl]⁶⁹

وَالْعَشْرَةَ الْأَخْيَارِ مِنْ بَعْدِهِ اقْتَدِ وَهُمْ أَوْضَحُوا سَبِيلَ الرَّشَادِ لِمُهْتَدِي وَقَامُوا بِنَصْرِ الدِّينِ فِي كُلِّ مَشْهَدِ لَهُمْ بِالْجُودِ الرَّؤُوفِ هَدْيٌ لِمُهْتَدِي بِهِمْ فِي سَبِيلِ الْعِلْمِ وَالْحِلْمِ يَهْتَدِي وَمُبْعَضُهُمْ أَثْوَابٌ بُغْضِي يَرْتَدِي وَمَنْ يَمْتَلِكُ أَصْحَابَ النَّبِيِّ مُحَمَّدِ بُدُورُ الْهَدْيِ سُحْبُ الْعَطَايَا لِمُهْتَدِي	يَهْتَدِي النَّبِيُّ الْمُهْتَدِي مُحَمَّدِ فَهُمْ نَصَحُوا كُلَّ الْعِبَادِ وَمَا وَتُوا هُمْ جَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ فَبِهِمْ مِمثلاً أَلَا إِنَّ أَصْحَابِي نَجْوَى مَنْ اقْتَدَى وَمَنْ حَبَّبَهُمْ يَوْمَ الْبُحْيِ أَحَبَّهُمْ أَوْلَيْكَ خَيْرُ الْخَلْقِ بَعْدَ نَبِيِّهِمْ مَصَابِيخُ أَرْضِ اللَّهِ أَنْصَارُ دِينِهِ
---	--

Haşimi Peygamber Muhammed'in yoluna ve ondan sonraki en hayırlı on kişiye tabi ol.

Çünkü onlar bütün kullara ve zayıflara öğüt verdiler ve hidayet isteyenlere doğru yolu açıkladılar.

Onlar, Allah yolunda hakkıyla cihat ettiler ve her savaşta dini muzaffer kıldılar.

Peygamber de ashabını parlak yıldızlara benzeterek şöyle dedi: 'Onlar kendilerine uyanlar için hidayet rehberidir.'

'İyi bilin ki benim ashabım yıldızlar gibidir, ilim ve tevazu yolunda onlara uyan doğru yolu bulur.

Kim bir gün onları beni sevdiği gibi severse ben de onları severim. Kim onlardan nefret ederse ben de onlardan nefret ederim.'

Onlar, Peygamber'den sonra mahlûkatın en hayırlılarıdır. Kim Peygamber Muhammed'in ashabına denk olabilir?

Onlar yeryüzünün kandilleri, Allah'ın dininin yardımcıları, isteyenler için hidayet nuru ve ihsan bulutlarıdır.

İbn Câbir'in, Hz. Peygamber'in sahabeyi, insanlara geceleri yol bulmada rehberlik yapan yıldızlara benzettiği hadisinden iktibas yapması, o dönemde sosyal ve siyâsî karanlığın içine düşmüş olan Endülüslülere bir çıkış yolu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

⁶⁹ İbn Câbir el-Endelusi, Şîru İbn Câbir el-Endelusi, 43.

1.9. Na'î-i Şerîf

Hiz. Peygamber döneminde Hicaz bölgesinin sıcak iklimine ve kumlu arazisine son derece uygun olan ayakkabıların tekine na'î çiftine ise na'leyn ismi verilirdi. Na'leyn'in taban kısmı birkaç kat tabaklanmış deri veya köselinin dikilmesiyle oluşurdu.⁷⁰ Endülüslü şiirinde Hz. Peygamber'in na'li şerifi ile ilgili kasidelere de yer verildiği görülmektedir. Bunlar, Endülüslü şairler arasında bu kasideler sayesinde Hz. peygamber hürmetine maddi manevî birçok musibetten korunacağı ve bu kasidelerin berekete sebep olacağı şeklinde inanışın ürünleridir. Ebübekir Ahmed b. Abdillâh b. el-Huseyn el-Kurtubî'nin (öl. 652/ 1254) Hz. Peygamber'in na'li hakkında ele aldığı aşağıdaki kasidesi Endülüslülerin onun ayakkabılarının kalıbına dahi ne büyük bir sevgiyle bağlandıklarını göstermektedir: [Tavîl]⁷¹

وَأَنَا مَعَى نَحْضَعُ لَهَا أَبَدًا نَعْلُورُ	وَنَعْلِي حَضَعْنَا هَبَّيَّةً لِيَهَائِهِ
حَقِيقَتُهُ تَأْتِي وَوَرْتُهُ نَعْلُورُ	فَضَعَهَا عَلَيَّ أَعْلَى الْمَقَارِقِ إِهْمَا
عَنِ التَّجَاجِ حَتَّى تَاهَتِ الْمَقْرِقُ الرَّجْلُ	بِأَهْمِصِ خَيْرِ الْخُلُقِ حَاذَتْ مَرِيَّةً

Güzelliğine saygı için bu na'le boyun eğdik. Ne zaman ona boyun eğsek yükseliriz sonsuza dek.

Onu başına koy, çünkü onun hakikati taç, görüntüsü çarıkıtır.

Na'lin ayak tabanı mahlûkatın en hayırlısı sayesinde taçtan bir meziyet elde etti. Öyle ki ayak baş ile rekabet edecek hale geldi.

Endülüslü'te 7./13. asırda büyük bir sıçrama yapan peygamber övgüleri sadece erkek şairlerle sınırlı kalmamış kadınlardan bile Hz. Peygamber hakkında methiyeler inşad eden şairler ortaya çıkmıştır. Bu da Peygamber övgülerinin bu çağda zirveye ulaştığının en iyi kanıtlarından biridir.⁷² Bahsi geçen bayan şairlerden biri olan Sa'düne Ümmü's-Sa'd bt. 'İsâm el-Hımyerî (öl. 640/ 1243) aşağıdaki kasidesinde Hz. Peygamber'in na'linin kalıbını övme sayesinde cennete girmeyi ve selsebil nehrinden kâselerle su içmeyi umut etmektedir: [Serî]⁷³

لَلَّيْتُمْ نَعْلِي الْمَصْنُوعِي مِنْ سَبِيلِ	سَأَلْتُمْ التَّمَنِّيَّ إِذْ لَمْ أَجِدْ
فِي جَنَّةِ الْفَرْدَوْسِ أَسْمِي مَقِيلِ	لَعَلَّ نِي أَحْظَى بِتَقْبِيلِهِ
أَسْمِي بِأَكْوَابِ مِنَ السَّلْسَلِ	فِي ظِلِّ طُورِي سَاكِنًا آمِنًا

Mustafa'nın na'lini öpmeye bir yol bulamadığım için o na'lin kalıbını öpeceğim.

Umulur ki o na'li şerifin (gerçeğini) öpmek nasip olur bana, en yüce istirahat mahalli Firdevs cennetinde,

Tûbâ ağacının gölgesinde huzurlu bir şekilde otururken ve kâselerle tatlı su pınarlarından ikram edilirken.

el-Makkarî, Endülüslülerin Hz. Peygamber'in na'li hakkında şiir ve nesir yazma konusunda Doğuluları geçtiklerini ifade etmiştir. Bunu da bazı Doğuluların Hz. Peygamber'in bazı na'lerine sahip olmalarının ve istedikleri zaman ona bakmalarının sevgilerini hafifletmesiyle; böyle bir imkâna sahip olmayan Endülüslülerin ise ahşaptan Hz. Peygamber'in na'lini anımsatan kalıplar yaptırarak içlerindeki sevgi ve özlemlerini şiirleriyle dile getirmeleriyle izah etmiştir.

Hiz. Peygamber'in na'li hakkında yazılan eserlerin en önemlisi ve hacimlişi *Nefhu't-tîb*'in yazarı el-Makkarî'nin *Fethu'l-mute'âl fi medhi hayri'n-ni'âl* adlı eseridir. el-Makkarî bu eserinde na'lin özellikleri ilgili herşeyi, hadisleri ve hükümleri toplamıştır.

⁷⁰ Bilgi için bk. Nebi Bozkurt, "Na'î-i Şerîf", *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 2016), 32/346-347.

⁷¹ en-Nebhâni, *el-Mecmû'atu'n-Nebhâniyye fi'l-Medâihî'n-Nebeviyye*, 3/396.

⁷² Lahmer, *Şi'ru'l-medihî'n-Nebevî*, 28.

⁷³ en-Nebhâni, *el-Mecmû'atu'n-Nebhâniyye fi'l-Medâihî'n-Nebeviyye*, 3/398.

Ayrıca *Elfiyyetu's-sîre en-Nebeviyye* adlı eserin yazarı el-Hâfız el-İrâkî'nin yaptığı gibi bu eserine na'lin çizimlerini de eklemiştir. Makkarî'nin bu esere ek olarak, *en-Nefeḥātu'l-'anberîyye fi vaşfi ni'âli ḥayri'l-berîyye* ve yine *Nefeḥātu'l-'anber fi vaşfi na'li zi'l-'alâ'* ve'l-'anber adlı iki el yazma eseri daha bulunmaktadır. Ahmed Teymur Paşa, *el-Eşâru'n-nebeviyye* adlı eserinde Hz. Peygamber'in na'llerinin bulunduğu yerleri zikretmiştir.⁷⁴

2. Bedîyyât

Ortaya çıkışını, genel olarak 7./13. asırdan itibaren büyük bir gelişme gösteren nebevî methiyelere, özelde ise Peygamber övgüsünde bir çığır açan Būşîrî'nin *Kaside-i bürde'sine* borçludur.⁷⁵ Bedî'îyyât; en az elli beyitten oluşan, basit bahriyle nazmedilmiş, redif harfi kesreli “mim” ile biten, ayrıca her beyti bedî sanatlarından en az birini ihtiva edecek şekilde nazmedilen ve peygamber methiyelerini konu edinen kasidelere denilmektedir.⁷⁶ 8./14. asrın ilk yarısında ortaya çıkan⁷⁷ bedî'îyyât türünde ilk defa kimin şiir yazdığı tartışmalı bir konu olsa da yapılan araştırmalar bu türde ilk şiir söyleyen şairin Şafîyyüddîn el-Ḥillî olduğunu göstermektedir.⁷⁸ Bedî'îyyât türünde kaside yazan en meşhur şairlerden biri de İbn Câbir el-Endelüsî'dir. Bazı edebiyatçılar onun Şafîyyüddîn el-Ḥillî'den önce bedî'îyye türü kasidelerin mucidi olduğunu söylese de bu türde *Bedî'îyyetü'l-'umyân* adlı ikinci kasideyi yazarak Endülüs'teki bedî'îyyât türü kasidelerin öncüsü olduğu kabul edilir.⁷⁹

Bedî'îyyât sahibi şairlerin, şiirlerine genellikle Hicaz ve çevresindeki mukaddes yerlerin isimlerini zikirle güzel bir başlangıç yapmayı gelenek haline getirdikleri görülmektedir.⁸⁰ İbn Câbir de aşağıda matla'ı verilen *bedî'îyye'sine* Müslümanlar nezdinde kutsal bir şehir olan Medine'yi zikirle başlamış ardından Peygamber'in sıfatlarından bahsetmeye geçmiştir: [Basit]⁸¹

وَأَنْشُرُ لَهُ الْمَدْحَ وَأَنْشُرُ أَطْيَبَ الْكَلِمِ	بَطِيْبَةً أَنْزَلَ وَيَوْمَ سَدَّ الْأَمَمِ
وَالْحَقُّ بِمَنْ سَارَ وَالْحَقُّ مَا عَلَى الْعَلَمِ	وَإِذْ دُمُوعُكَ وَأَعْدُلُ كُلِّ مُصْطَطِرِ
سَلِيلِ مُحَمَّدٍ سَلِيمِ الْعَرَضِ مُحْتَرَمِ	سَمْنَا نَبِيَّ أَنْ يُضَاعَ بَعْدَنَا

Taybe'ye in ve milletlerin efendisine yönel. Onun için övgüler yayınla ve en güzel sözleri yaz.

Gözyaşlarını bolca dök, ağlamamak için kendini tutan herkesi azarla. Yürüyenlere katıl ve Uhud Dağı'nda olanları hatırla,

Soylu ve şanlı Peygamber'in nuru, biz (ümmetini) kaybetmeyi reddediyordu.

İbn Câbir'in *el-Ḥulletü's-siyerâ fi medḥi ḥayri'l-verâ* adıyla da bilinen ve 177 beyitten oluşan bu *bedî'îyye'si* 60 bedî sanatını içermektedir.⁸² Şairin bu *bedî'îyye'sine* arkadaşı Ebû Cafer er-Ru'aynî, *Tırâzu'l-ḥulle ve Şifâ'u'l-ḡulle* adında uzunca bir şerh yazmıştır. Muhammed b. İbrâhîm el-Beşteki de (öl. 830/1427) bu şerhteki özlü ve veciz yerleri seçerek *Muntekâ şerḥi bedî'îyyeti İbn Câbir* adıyla muhtasar bir eser olarak yayınlamıştır. Ayrıca Mahmûd Halîl Dâmad Beyâdî Zâde el-Mustârî'nin de (öl. 1099/1688) bu *bedî'îyye'ye*

⁷⁴ Cemâ'atu'l-'adl ve'l-iḥsân, “Uşşâku'n-ni'âli'l-Muḥammedîyye”, <https://www.aljamaa.net/ar/> (Erişim 09 Ekim 2022).

⁷⁵ Mehmet Mesut Ergin, “Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri (1517-1798)”, *Marife* 7/1 (Bahar 2007), 128.

⁷⁶ ‘Umrânî, *el-Medâihü'n-Nebeviyye fi ş-şi'ri'l-Endelüsî*, 107; Hulusî Kılıç, “Bedî'îyyât”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1992), 5/323.

⁷⁷ İbn Câbir el-Endelüsî, *el-Ḥulletü's-siyerâ fi medḥi ḥayri'l-verâ*, thk. Ali Ebû Zeyd (Beirut - Dimeşk: Âlemu'l-kutub, 1985), 7.

⁷⁸ Mekkî, *el-Medâihü'n-Nebeviyye*, 136; İbn Câbir el-Endelüsî, *el-Ḥulletü's-siyerâ*, 7; Kılıç, “Bedî'îyyât”, 5/323.

⁷⁹ İbn Câbir el-Endelüsî, *el-Ḥulletü's-siyerâ*, 7-8; ‘Umrânî, *el-Medâihü'n-Nebeviyye fi ş-şi'ri'l-Endelüsî*, 108.

⁸⁰ ‘Umrânî, *el-Medâihü'n-Nebeviyye fi ş-şi'ri'l-Endelüsî*, 108.

⁸¹ İbn Câbir el-Endelüsî, *el-Ḥulletü's-siyerâ*, 28-29; İbn Câbir el-Endelüsî, *Şîru İbn Câbir el-Endelüsî*, 134.

⁸² Mekkî, *el-Medâihü'n-Nebeviyye*, 138.

şerh yazdığı aktarılmaktadır.⁸³ Müellifleri aynı zamanda birer İslâm âlimi olan bu şerhler, İslâm kültürü ve edebiyatının güçlenmesine hizmet ederek peygamber sevgisinin halk kitleleri arasında yayılıp yerleşmesine vesile olmuştur.⁸⁴

Sonuç

Endülüs'te peygamber methiyeleri Mulûku't-ṭavâif döneminde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde İbn Hazm, Hicaz'a giden hac kafilesini tasvir ettiği ve sonraki dönemlerde sıklıkla tekrarlanan “صلى عليه” ifadesini kullandığı kasidesiyle Endülüs'te peygamber methiyelerini nazmeden ilk şairlerden biri kabul edilir.

5./11. asrın sonlarına kadar zühdiye, mersiye ve istiṣrâḥ şiiirlerinin içerisinde işlenen peygamber methiyeleri, Muvahḥhidler dönemiyle birlikte müstakil bir tema olma yolunda aşamalı bir gelişme sürecine girmiştir. Bu dönemde Muvahḥhid lider Ebū Yūsuf el-Manşūr-Billāh Ya'kūb b. Yūsuf b. Abdilmü'min'in mütedeyyin ve adil bir halife olması ve nesirde olduğu gibi şairlere kasidelerine hamdele ve salvele ile giriş yapmalarını emretmesi peygamber methiyelerinin gelişimine oldukça katkı sağlamıştır. Birçok şair hamriyât, mücûn ve gazel gibi temaları terk ederek halkın manevî ihtiyaçlarına cevap verecek konulara ilgi duymuşlardır. Ayrıca bu durum methiyeleri muhtevâ yönünden de etkilemiş; bazı şairler nesib, hamr ve çöl tasviri gibi geleneksel mukaddimelerin yerine tevhit ve nebevî medih gibi dînî mukaddimelere yer vermeye başlamışlardır. Tasavvufî düşüncenin de edebiyat dünyasına duhûluyla 6./12. asrın sonlarında peygamber övgüleri *el-Medâihu'n-nebeviyye / Nebeviyyât* olarak isimlendirilen müstakil bir tür halini almıştır. Endülüs'te Peygamber övgülerinin dönüm noktası, ilk olarak 4./10. yüzyılda Fâtımîler tarafından siyâsî yönetimlerine meşruiyet kazandırmak için başlatılan mevlid kutlamalarının, Mağrib ve Kuzey Afrika ülkelerinde yayılması buradan da Muvahḥhidler döneminin sonlarında Endülüs'e geçmesidir. Sebte şehrinin yöneticisi İbn 'Azafe el-Laḥmî tarafından başlatılan Mevlid-i nebî bayramı, sonraki süreçte yaygınlaşarak Mağrib ve Endülüs'teki en büyük dînî ve resmî bayramlardan biri haline gelmiştir. Her yıl Rabiülevvel ayının on ikisinde Endülüs'ün her bir kentinde organize edilen kutlamalar ve bu kutlamalarda okunan değeri yüksek şiiirlere *Mevlidiyyât/İdiyyât* denen ödüllerin verilmesinden dolayı nebevî medih şiiirleri yıldan yıla artarak altın çağına ulaşmıştır.

Öte yandan 1212 yılında İkab Savaşı'nda alınan ağır yenilgiden sonra Muvahḥhidler ve akabinde Naşrîler devletinin sürekli Hristiyan krallıkların saldırılarına uğramasının da Peygamber methiyelerinin gelişmesine etki ettiği söylenebilir. Siyâsî çöküşe tanıklık eden şairlerin şiiirlerinde bunun etkisi açıktır. Nitekim İbn Sehl el-İşbîlî, düşman ordusu memleketi İşbiliyye'yi kuşattığı zaman, nebevî medih ile cihad çağrısını sentezlediği şiiirlerinden birinde bu siyâsî çöküşün etkilerini yansıtmaktadır. Ayrıca ağır bir hastalığa yakalanan Abdullah b. Abdilhâk eş-Şayrafî'nin Hz. Peygamber'e mektup göndermesi ve mektubu Peygamber'in kabrine ulaştığında hastalığından kurtulması vb. olaylardan hareketle dualarına icabet edileceği düşüncesiyle ilk kez Endülüslü edebiyatçılar tarafından Hz. Peygamber'in kabrine manzum ve mensur tarzda mektup gönderme geleneğinin başlaması da peygamber methiyelerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu mektuplarda 6./12. asırdan itibaren artan Hristiyan saldırıları karşısında ülkenin durumunu anlatmak, üzüntü ve kaygılarını dile getirmek ve İslam'ı savunmak için Hz. Peygamber'in ruhaniyetinden yardım istemişlerdir.

Bahsedilen bu gelişmeler sonucunda Endülüs'te Ebū Zeyd el-Fāzāzî, İbnu'l-'Arîf, Muḥyiddin İbnu'l-'Arabî, İbnu'l-Cennân, İbn Cābir, İbn Zumrek, Lisānuddin İbnul-Ḥaṭîb gibi Peygamber övgülerinde birbirinden yetenekli şairler ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları nebevî medih ile ilgili sadece bir şiiiryle meşhur olurken bazıları dîvânının tamamını bu temaya tahsis etmiştir.

Muvahḥhidler döneminin en seçkin şairlerinden biri olan Ebū Zeyd el-Fāzāzî'nin, Yahya eş-Şarşarî ve Būşîrî'den önce Peygamber övgülerinin Endülüs'te yayılmasına öncülük ettiği söylenir. Alfabetik sıraya göre yazdığı *el-Vesâilu'l-mutekabele* isimli divânının tamamı peygamber övgülerinden bahsetmektedir. el-Fāzāzî'nin, Hz. Peygamber hakkında söylediği methiyelerin ünü Kuzey Afrika'ya kadar yayılmış, bayramlarda ve özel günlerde kasidelerinin okunması dînî örf haline gelmiştir.

Döneminin öne çıkan şairlerinden biri de İbnu'l-Cennân el-Enşarî'dir. Muvahḥhidler devletinin yükselişine ve çöküşüne tanıklık eden şair, devri büyük şairlerle dolu olmasına rağmen nebevî medihle ilgili kasidelerinin çokluğu ve kalitesinden dolayı Peygamber şairi Ḥassân b. Şâbit'e denk tutularak *şâ'iru'l-medîhi'n-nebî* olarak anılmaktadır. el-Makkarî'nin, onun *muḥammese* tarzında yazdığı *Kaside-i mîmiyye*'sinin sürekli olarak ilim meclislerinde inşâd edildiğini ifade etmesi ve çağdaşı İbnu'l-Murâbî'tin,

⁸³ İbn Cābir el-Endelüsî, *el-Ḥulletü's-siyerâ*, 10.

⁸⁴ Hulusi Kılıç, “Bedüiyyât”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1992), 5/324.

Zevāhiru'l-fıkr ve *Cevāhiru'l-fakr* isimli eserlerini telif edeceği zaman ondan kitabının başına nebevî medihle ilgili beyitler yazmasını istemesi, İbnu'l-Cennān'ın şiirlerinin kalitesini göstermektedir.

Endülüs'te 7./13. asırda büyük bir gösteren peygamber övgülerinin sadece erkek şairlerle sınırlı kalmayıp Sa'dûne Ümmü's-Sa'd bt. 'İsām el-Himyerî (öl. 640/ 1243) gibi kadın şairlerin de çıkması, Peygamber övgülerinin bu çağda zirveye ulaştığının başka bir kanıtıdır.

Endülüs şiirinde genellikle ana tema Hz. Peygamber ve onun üstün meziyetleridir. Kasidelerin çoğu Hz. Peygamber'e yakarış ve şefahtan bahseden beyitlerin ardından ona salatüselâm ile bitirilir. Muḥyiddin İbnu'l-'Arabî gibi kasidelerini sembolik ifadelerle ören birkaç sūfî şairin dışında Endülüslü şairlerin anlaşılır bir dil kullandıkları rahatlıkla söylenebilir. Nebevî medih şiirleri dînî muhtevalı bir tema olduğu için şiirlerin kaynağı ekseriyetle Kur'ân ve hadislerdir. Endülüslü şairlerin şiirlerinde vezin ve kafiyenin yanı sıra ahengi sağlayan en önemli unsur cinastır. Aruz vezni ve kafiye ile şiirdeki müzikaliteyi sağlayan şairler bazen de bunu özellikle İbnu'l-Cennān'ın kasidelerinde görüldüğü üzere *صلى عليه*, *صلوا عليه*, *سلام* ve *محمد خير* gibi müminlerin gönüllerini harekete geçiren kelimeleri tekrar etmekle en üst seviyesine çıkardıkları ifade edilebilir.

7./13. asırda Peygamber övgülerinin gelişmesine bağlı olarak 8./14. asrın ilk yarısında ortaya çıkan bedî'iyât türünde kaside yazan en meşhur şairlerden biri de İbn Cābir el-Endelusî'dir. Bazı edebiyatçılar onun, Şafiyuddin el-Ḥillî'den önce bedî'iyye türü kasidelerin mucidi olduğunu söylese de bu türdeki ikinci kasideyi yazarak Endülüs'teki bedî'iyât türü kasidelerin öncüsü olduğu belirtilebilir. İbn Cābir'in, *Bed'iyetü'l-'umyān* adıyla bilinen bu bedî'iyyesine Ebū Cafer er-Ru'aynî, Muhammed b. İbrāhîm el-Beşteki ve Mahmûd Halîl Dāmād Beyādî Zāde el-Mustārî tarafından şerhler yazılmıştır. Müellifleri aynı zamanda birer İslâm âlimi olan bu şerhler, İslâm kültürü ve edebiyatının güçlenmesine hizmet ederek peygamber sevgisinin halk kitleleri arasında yayılıp yerleşmesine aracı olmuştur.

Endülüslü şairlerin, Hz. Peygamber'in; Ra'ûf, Raḥîm, Kerîm, Beşîr, Mürşid, Sirâc Munîr, Şefî', Şimālu'l-yetāmā, Munḳiz gibi müşfik sıfatlarına daha çok yer verdikleri görülür. Bazı kasidelerin içerikleri ve dönemin siyâsî şartları dikkate alındığında, şairlerin bunu Hz. Peygamber'in yolundan uzaklaştığından dolayı yok oluşa doğru sürüklenen Müslümanların kalplerini yeniden Hz. Peygamber ve sünnetine ısındırma gayesiyle söylemiş olmaları mümkündür.

Hız. Peygamber'in isimleri arasında inkârcılarla mücadelesini ve bu mücadelede üstünlük elde etmesini çağrıştıran Māhî ve Ḳattāl isimlerine yer verilmesi de yine dönemin siyâsî durumuyla ilgilidir. Sahâbeden bahseden beyitlerde de onların zor şartlarda kutlu dini muzaffer kılmalarına ve Allah yolunda hakkıyla cihat etmelerine dikkat çekilerek özellikle mücadeleciler ruhlarının dile getirilmesi de aynı çerçevede değerlendirilebilir. Bu sayede şairler belki de Hristiyan saldırılarına maruz kalan Endülüslülerin maddî ve manevî değerlerini düşmana karşı müdafaa etme konusundaki cesaretlerini artırmayı amaçlamaktadırlar.

Kaynakça

- Ayyıldız, Esat. “Klasik Arap Methiyelerinde Yaygın Şekilde Övülen Özellikler”. *Filoloji Alanında Teori ve Araştırmalar II*. ed. Yılmaz Kurt. 67-95. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.
- Ayyıldız, Esat. “Hassân b. Sâbit’in Methiyeleri”. *ICHES Uluslararası İnsani Bilimler ve Eğitim Bilimleri Kongresi*. ed. Meriç Eraslan. 286-298. İzmir: Asos Yayınevi, 2019.
- Bozkurt, Nebi. “Na‘l-i Şerîf”. *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/346-347. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 2016.
- Cemâluddîn, Muhsin. *İhtifâlâtü'l-mevâlidü'n-Nebeviyye fi'l-eş'ârî'l-Endelusiyye ve'l-Magribiyye ve'l-Mehceriyye*. Bağdat: Matba'atu dâri'l-basrî, 1967.
- Cemâ'atu'l-'adl ve'l-ihsân. “Uşşâku'n-ni'âli'l-Muhammediyye”. <https://www.Aljamaa.net/ar/>. Cemâ'atu'l-'adl ve'l-ihsân. Erişim 09 Ekim 2022.
- Dayf, Şevkî. *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*. Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- Demirayak, Kenan. “Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Tevessül/Şefaât Dileme ve Yakarış Şiirleri”. *Ağrı İbrahim Çeçen Ünvirsitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/1 (2015), 49-75. <https://dergipark.org.tr/pub/aicusbed/issue/1518/18667>
- Demirci, Mehmet. “Hakikat-i Muhammediyye”. *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/179-180. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1997.
- Dernîka, Muhammed Aḥmed. *Mu'cemu a'lâmi şu'arâi'l-medhi'n-Nebî*. Dâru Mektebeti'l-Hilâl, ts.
- ed-Düş, Şalâh Aḥmed Muhammed. *Şi'ru'l-medhi'n-Nebevî fi'l-Endelus 'aşru Ğrnaḩa*. Sudan: Ḩartûm Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1984.
- Ebû Zeyd el-Fâzâzî. *Âşâru Ebî Zeyd el-Fâzâzî*. thk. Abdulḩamît Abdullâh el-Herâme. Beyrut - Dimeşek: Dâru Kuteybe, 1991.
- Ebû Zeyd el-Fâzâzî. *Divânu'l-vesâli'l-mutekabbeler*. Beyrut: el-Matba'atu'l-Edebiyye, 1319.
- Ergin, Mehmet Mesut. “Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri (1517-1798)”. *Marife* 7/1 (Bahar 2007), 119-135. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3343813>
- Fidan, İbrahim. “Yahya eş-Şarşarî ve Şiirlerindeki Hz. Peygamber İmgesi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 267-295. <https://doi.org/10.18505/cuid.703899>
- Fuṩayme, ḩuneyfer. *Kaşidetu'l-medih en-Nebevî fi's-şiri'l-Endelusî fi ahdî Benî el-Aḩmer*. Cezayir: Muhammed eş-Şiddîk b. Yaḩyâ Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- İbn Câbir el-Endelusî. *Nazmu'l-ikdeyn fi Seyyidi'l-kevneyn*. thk. Aḩmed Fevzî el-Hîb. Dimeşek: Dâru Sa'deddîn, 2005.
- İbn Câbir el-Endelusî, Muhammed b. Aḩmed b. Ali eḩ-ḩarîr. *Şi'ru İbn Câbir el-Endelusî*. thk. Aḩmed Fevzî el-Hîb. Dimeşek: Dâru Sa'deddîn, 2007.
- İbn Câbir el-Endelusî. *el-ḩulletü's-siyerâ fi medhi ḩayri'l-verâ*. thk. Ali Ebû Zeyd. Beyrut - Dimeşek: Âlemu'l-kutub, 2. basım., 1985.
- İbn el-Cennân el-Enşârî el-Endelusî. *Divânu İbn el-Cennân el-Enşârî el-Endelusî*. Mektebetu Lisânu'l-'Arab, 1990.
- İbn ḩazm el-Endelusî. *ṩavḩu'l-ḩamâme*. thk. İhsân 'Abbâs. Beyrut - Lübnan: el-Muessetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr, 1987.
- İbn Sehl el-Endelusî. *Divânu İbn Sehl el-Endelusî*. thk. Yusrâ 'Abdulganî 'Abdullâh. Beyrut - Lübnan: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 2003.
- İbn Zumrek. *Divânu İbni Zumrek el-Endelusî*. Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1997.
- Kâdî, Zeliḩa - 'Ubeyd, 'Ubeyd. *el-A'yâd ve'l-ihtifâlât fi'l-Endelus*. el-Vâdî-Cezayir: eş-Şehîd ḩamma Laḩḩar Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Kılıç, Hulusi. “Bediyyât”. *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/323-324. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1992. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bediyyat--edebiyat>
- ḩurârî, es-Sa'îd. *el-Medâihu'n-Nebeviyye fi's-şiri'l-Endelusî fi'l-ḩarnî's-sâmin el-hicrî maḩâminuhâ ve eşkaluha'l-fenniyye Lisânuddîn İbnu'l-ḩaṩîb ve İbn Câbir “unmüzeceñ”*. Cezayir: Batna Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2017.
- ḩurârî, es-Sa'îd. “el-Medâihu'n-Nebeviyye ve mevḩûâtuhâ fi's-şiri'l-Endelusî”. *Mecelletu'l-'ulûmi'l-insâniyye li câmi'ati Ummi'l-bevâḩî* 9 (2018), 975-990. <https://doi.org/10.35395/1728-000-009-061>
- Laḩlu, Semahân. “el-Medâihu'n-Nebeviyye fi şiri İbn Câbir el-Endelusî”. *Mecelletu işkâlât fi'l-luga ve'l-edeb* 8/4 (2019), 211-226. <https://www.asjp.cerist.dz/en/article/99479>

- Laḥmer, Yūsuf. *Şi'ru'l-medāhi'n-Nebevī fi Mağribi'l-ʿArabī fi ʿaşri'l-Muvahhidīn*. Tilimsan: Ebübekir Belkâyid Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Lisānuddīn İbni'l-Ḥaṭīb. *Divānu Lisānuddīn İbni'l-Ḥaṭīb*. thk. Muḥammed Miftāh. 2 Cilt. Dāru's-şekāfe, 1989.
- Maḳḳarī, Şihābuddīn Ahmed b. Muhammed el-. *Nefḥu't-ṭīb*. thk. İhsān Abbās. 7 Cilt. Beyrut: Dāru şadır, 1997.
- Matpan, Ebubekir. "Sadru'l-İslām Dönemi Şiirlerinde Tevhit ve Hz. Peygamber Teması", *Din ve Bilim: Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4/2 (Aralık 2021), 258-259. <https://doi.org/10.47145/dinbil.1000970>
- el-Maşlāvī, Ali Kāzım - Şuheyd, İsrā' Mehdī. "el-Medāihu'n-Nebeviyye li Ebi Zeyd el-Fāzāzī dirāse vaşfiyye fi'l-mevḏū'i-ş-ş'i'ri". *Mecelletu dirāsāt İslāmiyye mu'āşıra* 3/6 (2012).
- Mekkī, Maḥmūd ʿAli. *el-Medāihu'n-Nebeviyye*. Kahire: eş-Şeriketu'l-Mışriyyetu'l-ʿĀlemiyeye li'n-Neşr, 1991.
- el-Melīcī, ʿĀṭif Kāsım Emīn. *Esmāu'n-Nebī fi'l-Ḳurʿān ve's-Sunne*. Kahire: ʿĀlemu'l-fikr, 1999.
- en-Nebhānī, el-ʿAllāme Yūsuf b. İsmāʿīl. *el-Mecmū'atu'n-Nebhāniyye fi'l-Medāihi'n-Nebeviyye*. Beyrut - Lübnan: Dāru'l-kutubi'l-ʿilmiyye, 1996.
- en-Nebhānī, el-ʿAllāme Yūsuf b. İsmāʿīl. *el-Mecmū'atu'n-Nebhāniyye fi'l-Medāihi'n-Nebeviyye*. Dāru'l-Fikr, ts.
- Özel, Ahmet. "Mevlid". *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/475-479. Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 2004.
- Parlak, Nizamettin. "Hz. Muhammed (a.s.) için Yazılan Şiirlerin Endülüs'teki Yansımaları: Kasıde fi Medhi'n-Nebî Geleneği". *Akademik Sıyer Araştırmaları Dergisi* 2 (2020), 69-79.
- eş-Şaffār, Muḥammed Ṭāhir. "İbnu'l-Cennān el-Endelūsī Şā'iru'l-Medāhi'n-Nebevī" (Erişim 28 Ekim 2019). <https://imamhussain.org/arabic/27187>
- Sālim, İmān Süheyl - Yūnus, Su'ūd Ahmed. "Eşeru'l-iḳā'i'd-dāhili fi ş'i'ri İbni'l-Cennān el-Endelūsī". *Mecelletu ebḥāsi kulliyeti't-terbiyeti'l-esāsiyye* 15/4 (2019), 901-930. <https://search.emarefa.net/detail/BIM-899328>
- Tevfīk, ʿUmer İbrāhim. "Fenniyyetu ş'i'ri'l-medḥi'n-nebevī fi Endelus". *Mecelletu Cāmi'ati Kerkūk* 5/1 (2010), 1-46. doi: 10.32894/1911-005-001-001
- et-Tirmizī, Ebū ʿİsā. *el-cāmi'u'l-kebīr-sunenu't-Tirmizī*. thk. Beşşār ʿAvvād Ma'rūf. 6 Cilt. Beyrut: Dāru'l-ğarbi'l-İslāmī, 1998.
- ʿUmrānī, Fātıma. *el-Medāihu'n-Nebeviyye fi'ş-ş'i'ri'l-Endelusi*. el-Mecme'u'l-ālemī li ehli'l-beyt, 1428.
- Yavuz, Y. Şevki. "Delāilü'n-nübüvve". *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/115-117. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1994.